

Archív časopisu Thorin

P lameny v krbu šlehají
pod střechou lůžka čekají;
nás ještě nohy nebolí,
kdo ví, co skrývá okolí:
snad strom anebo kameny,
jež máme poznat právě my.

L ist a tráva, strom a květ,
nehleď zpět! Nehleď zpět!
Kopec, rybník pod nebem,
dále jdem! Dále jdem!

THORIN 96/2

Thorin č.2/96

Úvodník

Ahoj přátelé, tentokrát z redakční dílny jakoby z oka vypadlé Gothmogovým brachům vychází nový Thorin. Původně měl být na obálce jednorozec zakrývající trpaslíka, ale kvůli námitkám konzervativní části redakce a přebytku volného místa byl odsunut z první strany tradičním obrázkem (také z dílny Jakuba Kočího). A proč vůbec jednorozec? Tedy proto, že Michael Bronec nám laskavě dovolil uveřejnit část svého překladu knihy, jejíž filmová podoba se dočkala v jistých kruzích obdivu, který hraničí s fanatickým kultem. Přesto ji, zdá se, málokdo zná v jejím původním provedení – dle Michalových slov se celé dílo můžete těšit někdy po Novém roce.

Toto číslo

Thorina má být trošku nevážné, a tak vás v dalším článku oblaží Hynek Med krátkým, ale o to zmatenějším pojednáním o historii fenoménu zvaném Monty Python. Jen o málo méně zmatená je moje vlastní essay o pohádkách (neplést s Tolkienovou prací se stejným názvem, tahle je méně objevná, ale o to nepřehlednější).

Lotyšská pohádka o čertech vám snad správně naladí – jako všechno, co tentokrát Thorin přináší, je poněkud trhlá.

Další příspěvek je jediný, který se nějak dotýká Tolkiena – jistě si pamatujete drama, uvedené na Oslavě zničení Prstenu, které se hemžilo nesrozumitelnými jmény a aliterovaným veršem.

Zato krollolologie nijak nevybočuje z vysokého standardu, naznačeného dříve. Moudrosti z nejzazšího západu, ale tentokrát našeho vlastního světa, přináší článeček, který jsem vymámil z Petra Strossy – doufám, že do dalšího čísla napíše to, co jsem po něm skutečně chtěl.

Pokračování seriálu o runách se zabývá rozdíly mezi různými futharky. A na úplný konec perla, na kterou jsem velmi pyšný – redakci se podařilo získat svolení uveřejnit krátkou povídku z pera vynikajícího českého spisovatele Petra Chudožilova. Doufám, že se vám bude líbit.

Dozvuky působení personálně nezvyklé redakce se patrně projeví i

v příštím čísle

takže se máte na co těšit. Jirka Grunt přeložil několik kapitol z knihy George MacDonalda Princezna a skřet. Já si dovolím upozornit na málo známou knihu Vlak do stanice nekonečno a s Petrou jsme napsali něco málo o životě mumínů. Kamaráda Lišáka jsem požádal o recenzi na knihu Daleká cesta za domovem – je to o králících a na to on by měl být odborník...

No, a to je snad na úvodní slovo až dost.

Tentokrát nečekaně

Bobby

Obsah:

- [Poslední jednorozec](#)
- [A teď úplně něco jiného](#)
- [Pohádky](#)
- [Čertovy hádanky](#)
- [Beorhtnothův návrat](#)
- [Krollra Gwagwa \(2\)](#)
- [Ex occidente lux!](#)
- [Runy \(2\)](#)
- [Zázrak v parku](#)

Thorin č.2/96

Poslední jednorozec

Peter S. Beagle

Devatero černých vozů Půlnočního lunaparku jakoby se na denním světle zmenšilo, už vůbec nevypadaly děšivě, jen křehce a pomíjivě jako opadané listí. Závěsy zmizely. Povozy nyní zdobily truchlivé černé praporečky vykrájené z houcí a roztržené černé fábory komíhající se ve větru. Vozba byla podivně rozestavěna na jalovém poli – uvnitř pentagramu pojízdných klecí další tři tvořily trojúhelník a uprostřed se tyčil vůz Mamá Fortuny. Pouze na něm bylo ponecháno černé sukno, aby skrývalo, co mělo zůstat skryto. Mamá Fortuna nebyla nikde v dohledu.

Muž zvaný Rukh zvolna vodil rozcouraný zástup vesničanů od klece ke kleci a jednotlivé exponáty provázel chmurným výkladem: „Toto je mantikora. Hlava lidská, tělo lví, ocas škorpiona. Lapena o půlnoci. Pojídá vlkodlaky, aby si osvěžila dech. Tvorové noci vyjevení na světle. Toto je drak. Tu a tam dští plameny – obvykle na lidi, kteří do něj šťouchají, chlapečku. Uvnitř vše pekelný plamen, kůži však má mrazivou, až to pálí. Drak mluví nevalně sedmnácti jazyky a trpí pakostnicí. Satyr. Prosím ctěné dámy, ať se drží dál. Dělá problémy. Lapen za zvláštních okolností, jež můžeme vyjevití toliko pánům po prohlídce, za dobrovolný příspěvek. Tvorové noci.”

Vysoký mág stojící u klece jednorozky, která tvořila jednu ze stran trojúhelníka, pohledem provázel procesí obcházející pentagram. „Nemám tu co pohledávat,” oslovil ji. „Stará mě varovala, abych se od tebe držel dál.” S potěšením se zasmál. „Utahuje si ze mě ode dne, co jsem se k ní přidal, ale přitom je ze mě pořád nervózní.”

Jednorozka ho stěží zaslechla. Bez ustání se točila ve svém vězení a jímál ji nezvladatelný třas z blízkosti železných mříží. Každému tvorů lidské noci se protiví cítit v chřípí pach chladného železa. Zatímco se snažila ten vražedný puch snést, měla pocit, že se jí kosti v těle obracejí v písek a krev v děšť. Na mřížích klece jistě lpělo nějaké kouzlo, neboť si mezi sebou bez ustání zle šeptaly píchlavými brebentivými hlásky. Těžký zámek se chichotal a skučel jako šílená opice.

„Pověz mi, co vidíš,” položil jí mág otázku, kterou před nedávnem zaslechl od Mamá Fortuny. „Pohleď na své druhy z legend a pověz mi, co vidíš.”

Rukhův železný hlas se nesl kalným odpolednem: „Strážce podsvětní brány. Tři hlavy a huňatý kožich z hadů, jak račte vidět. Naposledy viděn na povrchu zemském v časech Herkulových, kdy ho silák vynesl v podpaží. Ale my jej opět vylákali na světlo příslibem lepšího života. Kerberos. Pohleďte do těch šesti ošizených rudých očí. Jednoho dne do nich můžete hledět znova. Tudy k Midgaardskému hadu. Tudy.”

Jednorozka se skrze mříže zahleděla na zvíře v kleci. Oči se jí rozšířily údivem. „Vždyť je to pes,” zašeptala. „Hladový, nešťastný pes s jen jednou hlavou a sotva nějakým kožichem, ubožák. Jak ho mohou považovat za Kerbera? Cožpak jsou slepi?”

„Dívej se dál,” řekl mág.

„A satyr,” pokračovala, „satyr je opice, stará opice s vyvrknutou nohou. Drak je krokodýl, který vydechne spíš duši nežli nějaký plamen. A velká mantikora je lev – pořádný lev, jen co je pravda, ale o nic nestvůrnější než ostatní. Nerozumím tomu.”

„Svírá celý svět ve svých smyčkách,” drmolil Rukh. A mág opět řekl: „Znova se podívej.”

Tu, když jednorozčin zrak přivykl temnotě, povšimla si v každé kleci přítomnosti druhé siluety. Zjevení zcela překrývala zajatce Půlnočního lunaparku a přece s nimi byla nerozlučně spjata; bouřlivé sny vzešlé ze zrnka pravdy. Stála tam mantikora – očima hladově slídila po kořisti, slintala, ryčela a smrtonosným ocasem kmitala za zády a nad hlavou, až se kapka jedu klinkající na špičce uvolnila a přistála jí za uchem – a stál tam rovněž lev, droboučký a směšný v porovnání s ní. A přece to byla stejná stvoření. Jednorozka dupla údivem.

V dalších klecích to bylo totéž. Stínový drak rozevřel tlamu a vychrlil záplavu neškodných plamenů, až z toho divákům vstávaly vlasy na hlavě a choulili se, zatímco pekelný strážný pes se srstí z hadů svolával trojnásobný zmar a zkázu na zrádce, a satyr se kulhaje opíral o mříže a lákal děvčata, aby s ním zakusila nevidané slasti přímo před publikem. Krokodýl, opice i smutný pes se zatím zvolna ztrácely v těch divotvorných přízracích, až z nich i pro jednorozčiny neomylné oči zbyly jen stíny. „Podivná magie,” pronesla tiše. „Vyžaduje více chtění než samu magii.”

Mág se zasmál s potěšením a velkou úlevou. „Vskutku dobře řečeno, velmi dobře řečeno. Věděl jsem, že tebe ta babizna svými šestákovými kouzly neoblafne.” Hlas mu ztvrdl a nabyl na tajemnosti. „Už se dopustila své třetí chyby a to je nejmiň o dvě víc, než si může taková stará unavená dryáčnice dovolit. Čas se zvolna naplňuje.”

„Čas se zvolna naplňuje,” vykládal obecenstvu Rukh, jako by naslouchal mágovi. „Ragnarok. Toho dne, kdy padnou bohové, plivne Midgaardský had na samotného velkého Thora takové mračno jedu, že se v něm ten mocný bůh utopí jako moucha v pivu. Zatím zde čeká na Soudný den a sní o své velké chvíli. Kdy ta přijde, říci nemohu. Tvorové noci vyjevení na světle.”

Hada byla plná klec. Chyběly ocas i hlava – v přítmí nebylo nic než vzdouvající se vlny skvrnitě temnoty, které se přelévaly z jednoho konce klece na druhý, takže kolem nezbývalo místo na nic než na tvorův vlastní hromový dech. Jen jednorozka viděla v koutě stočeného hrozivého hroznýše, snad snícího, jak Půlnočnímu lunaparku přichystá vlastní soudný den. Byl však ve stínu Hada nezřetelný a vybledlý jako červí duch.

Nějaký vesnický mudrlant zvedl ruku a dožadoval se od Rukha vysvětlení: „Když teda říkáte, že se ten had ovíjí kolem celého světa, jak to přijde, že ho máte kus v kleci? Když dokáže rozbouřit moře jen tím, že se otřese, co mu brání, aby se i s celým tím vaším cirkusem odplazil jako s náhrdelníkem?” Ozvalo se souhlasné mručení a někteří z pochybovačů se rychle klidili z dosahu klece.

„Jsem rád, že jste se na to zeptal, příteli,” Rukh poslal tazateli chmurný pohled. „Ve skutečnosti Midgaardský had existuje v jiném prostoru, než je náš, v jiné dimenzi. Normálně tedy bývá neviditelný, ale vytažen na náš svět – jak ho jednou přivlekl Thor – objevuje se rychle jako blesk, jež nás jak známo také navštěvuje odjinud, kde snad vypadá úplně jinak. Samozřejmě by ho asi notně dopálilo, kdyby se dověděl, že kousek jeho podbřišku je k vidění denně i o nedělích v Půlnočním lunaparku Mamá Fortuny. Jenže to neví. Má na starosti jináčí věci, než co se děje s jeho posledním knoflíčkem u vesty a my máme tu čest využívat – stejně jako i vy – jeho poklidného setrvávání.” Poslední slovo žvýkal a táhl jako med, až se posluchači opatrně zasmáli.

„Kouzla zdání,” řekla jednorozka. „Ona nedokáže tvořit věci.”

„Ani je pořádně proměnit,” přisadil si mág. „Celé to její sprosté umění má kořen v přetvářce. A ani tak by ho nezvládla, nebýt dychtivosti těch buranů, těch tupců, co jí sedají na lep a věří tomu, čemu lze nejsnáž uvěřit. Neproměnila by ani smetanu na máslo, ale umí dát lvu zdání mantikory pro oči, které chtějí vidět mantikoru – oči, které by skutečnou mantikoru pokládaly za lva, draka za ještěra a Midgaardského hada za zemětřesení. A jednorozce za bílou klisnu.”

Jednorozka ustala ve svém svém pomalém zoufalém kroužení klecí a poprvé si uvědomila, že jí mág rozumí. Usmál se a ona spatřila, že má na dospělého muže hrozně mladou tvář – neponičenou časem, nepoznamenanou smutkem ani moudrostí. „Vím, kdo jsi,” řekl.

Mříže si mezi sebou zuřivě šeptaly. Rukh už vedl dav k vnitřním klecím.

„A kdo jsi ty?” zeptala se vysokého muže.

„Říkají mi Mág Šmendrik,” odvětil. „Určitě jsi o mně neslyšela.”

Jednorozka se už už pouštěla do vysvětlování, že dost dobře nemohla zaslechnout nic o žádném mágovi, ale cosi smutného a statečného v jeho hlase ji odradilo. „Uvádím věštky, když se chystají k výstupu. Miniaturní magie, ruční triky – měním květiny ve kvedlačky a kvedlačky v knedlíky, to celé za doprovodu vemlouvavého tlachání a náznaků, že bych se zmoih na mnohem větší divy, kdybych chtěl. Není to dvakrát povznášející práce, ale dělal jsem horší a jednoho dne se zmůžu na lepší. Ještě není konec.”

„Že tón jeho hlasu v ní vyvolal pocit, že je lapena navždy a tak znovu začala kleci a znovu cenu se pohybovat, aby zabránila srdci puknout nesvobodou. Rukh stanul před klecí, která skrývala jen hnědé pavoučka tkajícího mezi mřížemi obyčejnou pavučinu. „Arachne z Lydie,“ obrátil se k obecenstvu, „tutově nejlepší tkadlena na světě – její osud to dokládá. Měla tu smůlu, že při klání ve tkaní porazila samu bohyni Athénu. Athény se prohra citelně dotkla a od té doby je Arachné pavoukem, tvořícím na zvláštní smlouvu výhradně pro Půlnoční lunapark Mamá Fortuny. Vzor sestává ze sněhu a ohnivě přize a nikdy se neopakuje. Arachné.“

Pavučina napjatá na stavu železných mříží byla velmi prostá a téměř bezbarvá vyjma občasných duhových záchvěvů, když po ní pavouk přeběhl, aby tu a tam poopravil vzor. Avšak přitahovala zraky přihlížejících – a stejně tak i oči jednorozky – sem, tam a stále hlouběji, až se jim zdálo, že hledí dolů do obrovských rozsedlin světa, černých puklin, které se nelítočně rozevíraly a přece se nerozpadly na kusy, dokud Arachnina pavučina držela svět pohromadě. Jednorozka se vymanila z mámení a znovu viděla jen obyčejnou pavučinu. Byla velmi prostá a téměř bezbarvá.

„Ta není jako ostatní,“ řekla.

„To není,“ přitakal Šmendrik posměšně. „Ale na tom nemá Mamá Fortuna sebemenší zásluhu. Víš, ten pavouk tomu věří. Sám vidí ty složité obrazce a myslí si, že jsou jeho dílem. Víra je úhelným kamenem Fortuniny magie. Kdyby ten dav mudrlantů polkl svůj údiv, nezbylo by z celého jejího velkého čarování nic pláč naříkajícího pavouka. A nikdo by ho neslyšel.“

Jednorozka už nechtěla znovu pohlížet do pavučiny. Obrátila tedy zrak k nejbližší kleci a náhle cítila, jak v ní dech tuhne na chladné železo. Na dubovém hřadě tam seděla bytost s tělem velikého bronzového ptáka a tvářící babice, zaťatou a smrtící jako pařáty, jimiž svírala dřevo. Měla kulaté huňaté uši jako medvěd, ale níže po šupinatých ramenou se jí smíšený s jasnými noži peří vlnily vlasy barvy úplňku, husté a mladistvě kolem nenávislné člověčí tváře. Leskla se, ale pohled na ni přinášel pocit, že se ztratilo světlo z oblohy. Když zachytila jednorozčin pohled, vydala podivný zvuk připomínající současně sykot i smích.

Jednorozka tiše řekla: „Ta je pravá. Je to harpie Celaeno.“

Šmendrikova tvář nabyla moučné barvy. „Stařena ji polapila náhodou,“ zašeptal. „Ve spánku, stejně jako tebe. Ale byl to pěkný pech a obě to moc dobře vědí. Fortunino umění tak tak postačuje, aby bestii udrželo na uzdě, ale sama její přítomnost tak prodírá veškerá zaklínadla, že bába za chvíli svou mocí neusmaží ani vajíčko. Neměla to dělat, nikdy si neměla zahrávat s pravou harpyjí a pravým jednorozcem. Před pravdou její magie taje, a přece nemohla odolat pokušení, aby ji nepoužila. Jenomže tentokrát –“

„Sestra duhy, věrte tomu nebo ne,“ slyšeli, jak Rukh ryčně vyřvává na poděšené diváky. „Její jméno znamená *Temná lítice*. Ta, jejíž křídla zatmí oblohu před bouří. Se svými dvěma sestřičkami málem umořila hladem krále Phinea, když mu neustále kradly jídlo nebo do něj kálely. Ale synové Severního větru jim dali co proto, nemám pravdu, krasavice?“ Harpyje ani nemukla a Rukh se zabulil.

„Rvala se divočeji než všichni ostatní dohromady,“ pokračoval. „Bylo to jako snažit se spoutat celé peklo jediným vláskem, ale moc Mamá Fortuny i na to stačí. Tvorové noci vyjevení na světě. Dáš si cukříček, Lóro?“ Několik diváků se zasmálo. Harpyje sevřela pařáty kolem hřadu, až dřevo zaúpělo.

„Až se vysvobodí, musíš být volná,“ pronesl naléhavě mág. „Nesmí tě zastihnout v kleci.“

„Neodvážím se dotknout železa,“ odvětila jednorozka. „Rohem bych mohla otevřít zámek, ale nedosáhnu naň. Neuniknu.“ Chvěla se hrůzou z harpyje, ale hlas měla klidný.

Mág Šmendrik se povytáhl o několik coulů výše, než měla za možné. „Jen žádný strach,“ prohlásil sebejistě, „Vzdor mému tajemnému vzezření mám měkké srdce.“ Byl však přerušen příchodem Rukha a návštěvníků, již podstatně tišších, než když dováděli u mantikory. Vzal nohy na ramena a ještě tiše zavolal: „Neboj se, Šmendrik je s tebou. Sama nic nepodnikej, dokud ti neřeknu!“ Jeho hlas se od ní vzdaloval, tak tichý a osamělý, že si ani nebyla jista, zda ho opravdu slyšela nebo jen cítila, jak o ni zavadil.

Stmívalo se. Dav stanul před její klecí a hleděl na ni s podivnou plachostí. Rukh řekl: „Jednorozec.“ a ustoupil stranou.

Slyšela tlukot srdcí, prolévání slz i zatajený dech, avšak nikdo ani nehlesl. Podle smutku, ztráty a něhy v jejich tvářích věděla, že ji poznali a přijala jejich hlad jako svůj hold. Vzpomněla si na lovcovu prabábu a napadlo ji, jaké to asi je, zestárnout a plakat.

Po delší době Rukh pokračoval: „Většina prohlídek by končila zde, neboť co je možno předvést po nefalšovaném jednorozci? Leč Půlnoční lunapark Mamá Fortuny skrývá ještě jedno překvapení – démona drakoničtějšího nežli drak, majestátnějšího nežli mantikora, hnusnějšího než harpyje a rozhodně méně jedinečného než jednorozec.“ Mávl rukou k poslednímu vozu a černé závěsy se samy od sebe rozhrnuly. „Pohleďte na ni!“ vykřičel. „Pohleďte na poslední, na Sám Konec! Hle Elli!“

Uvnitř klece šero houstlo oproti okolnímu soumraku a chlad se mezi mřížemi převaloval jako živý tvor. Così se v šeru pohnulo a jednorozka spatřila Elli – starou, kostnatou ženu oděnou v cárech, jež se krčila a hřála u neexistujícího ohýnku. Vypadala tak křehce, že ji hrozila rozdrtit sama tíha doléhající tmy, a tak bezmocně a osaměle, že se přihlížející zdáli pohnuti a chtěli jí osvobodit. Namísto toho však počali tiše ustupovat vzad, neboť to Elli je pronásledovala celým světem. Přitom na ně ani nepohlédla. Seděla potmě a broukala si písničku hlasem vrzavým jako pila hlodající strom a jako strom klesající se k zemi.

„Co otrháno je znovu vyroste,
Co zabito je ožije,
Co uloupeno je zůstane,
Co je pryč je pryč.“

„Nevypadá na to, což?“ nadhodil Rukh. „Ale žádný hrdina se před ní neobstál, žádný bůh ji nepoložil na lopatky, žádná kouzla ji neodvrátí – ani nevyvedou, neboť Elli není naším vězněm. I v této chvíli, kdy na ni hledíte, obchází mezi vámi, dotýká se a bere. Neboť Elli je Stáří.“

Chlad z klece dolehl k jednorozce. Když se jí dotkl, náhle pocítila, že ji nohy nenesou, a celá se chvěje. Vnímala, jak chřadne, slábne a s každým dechem její krása pomíjí. Ohybnost jí pročísla hřívu, svésila hlavu, vypelichala ocas, vyzábala tělo, vyzřala srst a zpusťovala její mysl vzpomínkou na to, co bývala kdysi. Kdesi blízko vydala harpyje hluboký lačný skřek, ale jednorozka by se ochotně skryla ve stínu bronzových křídel před oním posledním démonem. Ellina píseň se jí zahryzla do srdce jako pila.

„Co se v moři zrodí, umírá na zemi,
Je třeba měkce našlapovat,
Co je dáno pálí dlaně –
Co je pryč je pryč.“

Představení bylo u konce. Dav se kradl pryč, nikdo nešel sám, odcházeli kradmo ve dvojicích, hloučcích, ve skupinkách, cizí lidé se vzájemně drželi za ruce a všichni se často ohlíželi, zda je Elli nenásleduje. Rukh tklivě volal: „To si pánové ani neposlechnou tu historiku se satyrem?“ A poslal za nimi na ten pozvolný útěk kničivé zavytí smíchu: „Tvorové noci vyjevení na světě!“ Stále rychleji spěchali chladnoucím ovzduším, kolem jednorozčiny klece a pryč do dálí. Domů je hnalo Rukhovo rozesmáté řafání a Ellin neustávající zpěv.

Je to iluze, přesvědčovala se jednorozka. Pouhá iluze – a s vypětím všech sil dokázala zvednout hlavu ztěžklou smrtí, aby pohlédla do hloubi temnoty poslední klece a spatřila tam nikoli Stáří, nýbrž samu Mamá Fortunu, která se protahovala, prskala a se svou podivuhodnou stařeckou mrštností se drápala z klece. A jednorozka pochopila, že se nestala smrtelnou ani ošklivou, ale vzdor tomu se již necítila krásná. Snad i to byla iluze, pomyslela si malátně.

„Tohle miluju,“ hekla Mamá Fortuna. „Nikdy mě to nepřestane bavit. Asi jsem v duchu vždycky toužila jít k divadlu.“

„Měla byste se radši podívat na tu zatracenou harpyji,“ opáčil Rukh. „Tentokrát jsem přímo *cítit*, jak se vyprošťuje. Připadal jsem si, jako bych byl provaz, který ji poutá, a ona mne rozplétala.“ Zachvěl se a ztišil hlas: „Zbavte se jí,“ naléhal chraplavě, „než nás roznese po obloze v krvavých mračnech. Myslí na to celou dobu. Cítím, jak na to myslí.“

„Drž hubu, hlupáku!“ I čarodějčin hlas se zotřil strachem. „Jestli uteče, proměním ji ve vítr, ve sněh, nebo třeba ve stupnici not. Ale jsem rozhodnuta si ji ponechat. Žádná jiná bába čarodějnice na celém světě nechová vlastní harpyji a žádná jí mít nebude. Nechám si ji, i kdybych ji každý den měla krmit kouskem tvých jater.“

„To je mi pěkné,“ ošil se Rukh a pak se od babice odtáhl: „A co kdyby dostala zálsuk na vaše játra?“ nadhodil. „No, co byste pak dělala?“

„Stejně bych jí předhodila tvoje,“ zahudrala bába. „Žádný rozdíl by nepoznala. Harpyje nejsou bystré.“

Stařena v měsíční záři osaměle klouzala od klece ke kleci, lomcovala zámky a zkusmo dráždila svá kouzla, jako když hospodyně na trhu mačká melouny. Když došla ke kleci harpyje, ta vydala zvuk ostrý jako meč a rozepjala křídla v celé děsivé nádheře. Jednorozce se na okamžik zdálo, že se mřížoví začíná kroutit a padat jako déšť, ale Mamá Fortuna jen luskla kostnatými prsty a mříže byly rázem železné a harpyje usedla čekajíc na svůj hřad.

„Ještě ne,“ zasyčela čarodějka. „Ještě ne.“ Pohlédly na sebe stejnýma očima. „Jsi moje,“ řekla Mamá Fortuna, „i kdybys mě život měla stát, jsi moje.“ Harpyje se nepohnula, ale měsíc zakryl mrak.

„Ještě ne,“ zopakovala Mamá Fortuna a pak se otočila ke kleci jednorozky. „Nu,“ řekla sladkým kouřmým hlasem. „Na chvíli jsem ti nahnala pěkný strach, což?“ zasmála se, jako když se hadi plazí bahnem a pak se přišourala blíž.

„Ať si tvůj přítelíček mág říká co chce,“ pokračovala, „musí ve mně být špetka umění. Omámit jednorozce, aby se cítil starý a ošklivý, vyžaduje jistou dávku umu, co říkáš, maličká? A že by mou temnou zajatkyňi drželo šestákové kouzlo, to bych také–“

„Moc se neholedbej, ženo,“ přerušila ji jednorozka, „smrt sedí v kleci za tebou a naslouchá ti.“

„Vím,“ přisvědčila Mamá Fortuna chladně. „Ale já alespoň vím, kde ji mám. Ty bloudíš po cestách a vlastní smrt hledáš.“ Znovu se zasmála. „A já vím i to, kde na tebe čeká. Ale ušetřila jsem tě nutnosti hledat ji a měla bys mi za to být vděčná.“

Jednorozka zapomněla, kde je, a opřela se do mříží. Bolelo to, ale neucouvla. „Rudý býk,“ řekla, „kde najdu Rudého býka?“

Mamá Fortuna se přitočila ke kleci. „Rudý býk krále Haggarda,“ zamumlala. „Takže už jsi o něm slyšela.“ Vycenila dva ze svých zubů. „Nedostane tě. Náležíš mně.“

Jednorozka zavrtěla hlavou. „Sama víš, jak to je.“ odvětila jemně. „Propuť harpyji, dokud je čas, a dej svobodu i mně. Ponech si své ubohé stíny, chceš-li, ale nech nás jít.“

Čarodějčiny zamžené oči zářily tak divoce, že zpitomělá společnost nočních můr, jež právě vyrazila na noční flám, do nich vlétla a obrátila se na sněžný popel. „To dřív nechám práce v show byznysu,“ zavrčela. „Víš, jaké to je, trmácet se celou věčností a vychvalovat své hrůzy spíchnuté na kolena? Myslíš, že o *tomhle* jsem snila, když jsem byla mladá a zlá? Myslíš, že jsem si sama vybrala tuhle tu hubenou magii, ten výlupek vší stupidity, jelikož jsem nikdy nepoznala pravé čarodějnictví? Děláš triky se psy a opicemi, protože se nemohu dotknout podstaty, ale to lepší ještě poznám. A ty teď po mně žádáš, abych se vzdala pohledu na tebe a přítomnosti tvé síly. Řekla jsem Rukhovi, že nakrmím harpyji jeho játry, jestli budu muset a udělám to. A abych si udržela tebe, klidně vezmu tvého přítele Šmendrika a–“ přešla do tichého drmolení a nakonec utichla.

„Co se týče jater,“ odvětila jednorozka, „skutečnou magii nelze získat nabízením cizích jater. Musíš si vyrvat vlastní a nepočítat s vrácením. Pravé čarodějnice tohle vědí.“

Po líci Mamá Fortuny skanulo několik zrn písku. Všechny čarodějnice takhle pláčí. Otočila se a ztuha zamířila zpátky ke svému vozu. Náhle se však otočila a poslala jí svůj oškubaný úsměv. „A přeče jsem tě dvakrát napálila. Vážně myslíš, že by tě ti zevlouni poznali sami od sebe bez mojí pomoci? Kdepak, má milá, musela jsem tě kvůli nim obdařit srozumitelným vzhledem a viditelným rohem. V nynějších časech potřebuješ levný cirkus, aby lidé poznali pravého jednorozce. Vážně bys udělala lépe, kdybys zůstala se mnou a byla falešná, jelikož na celičkém světě už tě na první pohled pozná jenom Rudý býk.“ Zmizela ve voze a harpyje propustila měsíc.

Z anglického originálu přeložil **Michael Bronec**

P.S. Ti, co znají alespoň filmové zpracování, zajisté pochopí, proč musí být titulní postava ženského rodu. V knize je to na mnoha místech ještě patrnější.

Thorin č.2/96

A ted’ něco úplně jiného...

Hynek Med

Ne, není to muž se třemi hýžděmi, ani muž s gramofonem v nose, ba ani skeč o architektech, který se jmenuje architektonický skeč, ale článek o britské "komiediální skupině" Monty Python. Na vaši otázku, co dělá takový článek v Thorinovi, bych vám odpověděl dvěma způsoby. Nejprve svým normálním hlasem, a pak takovým divným vysokým pištěním a kvičením. Proč ne. Huíííííííííííí... píííuuuháááíííííííík... quííkkk...

Pravděpodobně 11. května 1969, po natáčení pořadu BBC *Do not adjust your set* byli Terrymu Gilliamovi, Ericu Idlemu, Terrymu Jonesovi a Michaelu Palinovi představeni John Cleese a Graham Chapman. Dne 23. května jim BBC dala prostor k natočení vlastního pořadu, a revoluce v televizi, humoru, filosofii a výrobě ovčí pomazánky začala.

Následující (tedy tento) odstavec nemá naprosto žádný smysl a je tedy jen jako výplň, a obsahuje naprosté bláboly, protože ho stejně každý přeskochí. Už čtu Thorina čtyři roky a musím říct, že jsem se v něm ztratil. A měli by být zdaněni všichni, kdo nejsou za vodou. Tak a ještě tomu dát tvar odstavce, snad si toho nikdo nevšimne... A ještě jedna věta. Nebo možná dvě. A je to. Jakto, že to nemělo pointu? Mělo, ale už ji bohužel nestihneme, protože už takhle je to příliš dlouhé. Ale je to dobrá pointa, použijeme ji v nějakém příštím článku.

Monty Pythonův létající cirkus

Klasická tvorba skupiny spočívá v sérii televizních skečů, známých pod názvem *Monty Pythonův létající cirkus*. V současné době je létající cirkus vysílán na ČT2, v sobotu po 12.00. Skeče, často satirické, sarkastické, parodické, černohumorné, pořouchlé, kreslené a úplně ujeté odráží pohled skupiny na britskou realitu za čátku sedmdesátých let. Parodované televizní pořady a reklamy mají k těm našim současným stále velmi blízko. Mimochodem, málo známé je, že na létajícím cirkusu se kromě protagonistů autorsky podíleli i takoví lidé, jako Neil Innes a Douglas Adams (ano, *ten* Douglas Adams). Je také třeba zmínit vynikající titulky Petra Palouše (který o sobě v jednom v rozhovoru řekl, že je velmi suchý člověk beze smyslu pro humor) a tvůrčí skupiny Kratochvílová - Prejt - Vaněk.

Filmy

Monty Python má na svědomí pět celovečerních filmů. První z nich, *A ted’ něco úplně jiného* (1971) obsahoval nejlepší skeče z prvních dvou sérií Létajícího cirkusu. Druhý film, *Monty Python a Svatý grál* (1974) na první pohled vypadá jako úplně normální film o Artušově hledání Sv. grálu. Diváci se v něm mohou poučit, jak to bylo se sirem Galahadem Statečným, sirem Robinem Ne-už-tak-statečným a, divně pojmenovaným, sirem V-těchto-přibězích-se-nevyskytujícím. Rovněž se seznámíte s mocným čarodějem, který je znám pod jménem Tim (ale není si tím moc jistý), s rytíři, kteří říkají "Ni!", a dozvíte se, jak to bylo se Svatým Handgranátem a legendární příšerou z Aaaaaaaargh, nemluvě o Králíku Zabijákovi a spoustě užitečných informací o vlaštovkách (evropských i afrických). Říká se, že tento film možná uvede ČT. Mezi prominentními členy Společnosti koluje tento film na videu s výborným rychlodabingem Františka Fuky, a je často promítán na různých akcích.

Dalším pythonickým filmem byl *Život Brianův* (1979). Od počátku zápasil s neustálým přepisováním scénáře a měl problémy s financováním, protože EMI, původní investor, stáhla svoji podporu, takže byl film nakonec financován sdružením Handmade films George Harrisona a Denise O'Briena. Většina těchto problémů byla způsobena tím, že film pojednává o Kristově současníku Brianovi Cohenovi, který byl omylem považován za Mesiáše. V době svého uvedení vyvolal *Život Brianův* v církevních kruzích pozdvižení, protože byl považován za blasfemický vůči Kristu. U nás byl dvakrát uveden na TV Nova, a naštěstí, narodzil od Scorseseho *Posledního pokušení Krista*, zcela ušel pozornosti Biskupské konference (zřejmě díky nevinnému názvu), takže se pozdvižení nekonalo. Kvalita titulků na Nově byla příšerná, existuje verze s překladem Františka Fuky.

Během obtížného natáčení pátého a posledního filmu se Pythoni rozhodli si odpočinout a zároveň na něj získat finanční prostředky. Spojením obou těchto záměrů bylo živé předvedení skečů v Hollywoodu Bowlu. Toto představení bylo natočeno a později uvedeno jako *Monty Python v Hollywood Bowlu* (1982). U nás jej vysílala Nova, o překladu se dá říci totéž, co o překladu Života Brianova.

Tím pátým a posledním Pythonovským filmem byl *Monty Pythonův smysl života* (1983). Je to rozhodně nejkontroverznější ze všech jejich děl. Někteří fanoušci říkají, že se Pythoni konečně zbláznili (já), jiní jej považují za vrchol jejich tvorby (Pavel Houser) a jiní se jen záhadně usmívají (David a Jeřábek). I když v něm uvidíte přístroj, který dělá "píiiiiing", rozhodně není vhodný pro začátečníky (těm doporučujeme začít Sv. grálem a pokračovat Cirkusy nebo Brianem). Skečovitou formou zkoumá různá období života a snaží se odpovědět na otázku jeho smyslu. Scénář byl několikrát přepisován a měněn. Smysl života se uvádí současně se středometrážním předfilmem Terryho Gilliama *Crymson, pojištění nadosmrti*. Přesto, že dostal zvláštní cenu poroty v Cannes, nelze vzhledem k jeho kontroverznosti a brutalitě počítat s jeho uvedením u nás. Existuje však na videu, opět s překladem Františka Fuky.

Ohlasy písní pythonských

Ne, nemám zde na mysli (mimochodem skvělou) hudební tvorbu skupiny - i když, všimli jste si, že znělka České sody (ve skutečnosti *Pochod zvonu svobody* od J.P.Sousy) se ozve v jednom dílu Létajícího Cirkusu, těsně před tím, než Karel Marx málem vyhraje luxusní sedací soupravu?

Vliv Montyho Pythona na vývoj evropského (a zvláště) britského humoru je nesporný, i když se málokdy ví, že inspirace pochází právě od Pythonů, jejich styl a postupy jsou už dnes velmi hluboko zakořeněné. Něktěrymi skeči se dokonce inspirovali i Bohdalová a Dvořák v Televariété, například Ministerstvo švihlé chůze. Vzájemný vliv Monty Pythona a J.R.R.Tolkiena je rovněž značný. Když pomíneme, že Tolkien mohl dokonce osobně vidět první dvě série Létajícího cirkusu, je tu každopádně Nemocnice u sv. Gandafa pro velmi bohaté pacienty, kteří dávají lékařům mnoho dárků. Pokud někdy Pythoni natočí další film, určitě to bude Monty Python a Pán Prstenů, kde bude John Cleese hrát Bilbova advokáta, najatého Sarumanem.

Kult

Dalším fenoménem, který je nutné v souvislosti s Monty Pythonem zmínit, je jejich neuvěřitelná popularita, nebo spíše kult, zvláště mezi Tolkienovci, počítačovými hackery a inteligencí vůbec. Stále se prodávají pythonovské filmy na videu, desky (mimochodem, Monty Python je autorem světové rarity, první a podle mých informací jediné gramofonové desky, která opravdu měla tři strany), různé kultovní předměty a podobně. Nedávno dokonce vznikla první karetní sběratelské hra (jak se vlastně česky říká CCG?) Monty Python a Svatý Grál a multimediální CD s náměty převážně z Létajícího cirkusu.

Tvorba Pythonů dnes

Kanonická odpověď na otázku, dá-li se kdy Monty Python opět dohromady, je "ne". Kanonická odpověď na otázku, co by je k tomu mohlo přimět, je "no, vzhledem k tomu. že Graham Chapman už umřel, tak by to pár kulek mohlo vyřešit". Přesto živí členové skupiny stále zůstávají aktivní. Asi nejznámější je režisér Terry Gilliam (alias Mao-Tse-Tung), zejména svým posledním filmem 12 opic, ale možná jste viděli i některý z jeho předchozích filmů - Zloději Času, Brazil, Dobrodružství barona Prášila a Král rybář. Pokud Gilliamovu tvorbu znáte, víte, o co jde a pokud ne, tak se s ní urychleně seznamte.

John Cleese, jediný Python, kterého bezpečně poznám podle obličeje (protáhlý a s knírkem, i když ne vždy), pracoval na mnoha komediálních pořadech, jako *Hotýlek* (u nás kdysi vysíláný na Nově) a *Černá zmije* (kterou mimochodem právě vysílá Nova v pondělí a úterý pozdě večer) s Rowanem Atkinsonem (alias Mr. Bean alias Dr. Sládek), kde hrají i někteří ostatní Pythoni. Rovněž můžeme doporučit jeho pořad *Jak naštvať lidi*, kde si také zahráli i někteří ostatní členové skupiny Monty Python.

John Cleese hrál i v několika "normálních" filmech, jako byly komedie *Ryba jménem Wanda* a *Fierce Creatures* (pokračování Wandy, které ale s předchozím filmem nemá nic společného ani dějově, nejsou stejné postavy ani herci). Velmi zajímavé bylo jeho nekomediální vystoupení v Brannaghově Frankensteinovi a možná i jinde.

Posledním projektem ex-Pythonů, kterým naši malou exkurzi uzavřeme - víte, já obvykle projektují jatka - je film *Vítr ve vrbách* (nebo možná *Žabákova dobrodružství*), režírovaný Terry Jonesem. *Vítr ve vrbách* je svérázným zpracováním stejnojmenné pohádkové klasiky, ve kterém si zahráli téměř všichni Pythoni, možná i s mrtvým Grahamem Chapmanem, i když jak už jsem poznamenal výše, s určitostí poznám jen Johna Cleese. Hlavní roli Žabáka obsadil Terry Jones, Eric Idle je Krysa (to není

hodnocení jeho morálních kvalit, ale jméno postavy), Michael Palin hraje Slunce, a John Cleese Žabákova obhájce. A Steve Coogan hraje Krtka, ale to s tím už vůbec nesouvisí, protože Coogan není Python. Tento film byl začátkem října uveden v Británii, a brzy jej budeme mít možnost vidět i v našich kinech. (Mimochodem, já osobně považuji *Žabákova dobrodružství* za jeden z nejhezčích filmů, které jsem kdy viděl.) A teď něco úplně jiného.

Thorin č.2/96

Pohádky

Richard Lastovecki

Tento text vznikl na objednávku – původně byl osnovou mé přednášky na Čaroconu, později se stal základem internetové debaty a nakonec na prosbu Jirky Grunta a Filipa Münze jsem se pokusil nesouvisející materiály a úvahy sjednotit do ucelenější podoby. Mnohokrát jsem přepisoval, ale stále nejsem spokojen. Mluvit zasvěceně o pohádkách je skoro tak těžké jako pohádky vyprávět, a ani jedno mi pořádně nejde. Pokud se budete cítit ošizeni, že povídání je moc obecné a vlastně nic neříká, tak se omlouvám, ale lépe to zkrátka neumím.

Řada lidí se domnívá, že mám strašně rád pohádky. Skutečnost je trochu jiná. Spíše bych řekl, že mám velmi rád *dobré příběhy*, což je pojem, který asi stojí za bližší vysvětlení.

Pokud člověk připustí, že zcela nerozumí všem svým pohnutkám, jistě mu nemůže být zcela cizí ani myšlenka, že existují věci, které ho uchvátí, aniž je mu zcela jasné, proč. Východ slunce nad horami, odraz věžky v lesní tůni, nebo třeba jenom dobrý oběd nebo pohodlná židle, a nebo třeba modrá barva tapet.

Nutně nemusí jít o vzácné nebo prchavé věci, okamžiky, na které člověk dlouho čekal, nebo nečekané náhody. Uchvátit vás může každý den, i když třeba prší a v přeplněném autobuse vám šlápne na nohu zrovna ten nejtlustší a nejspínavější chlap, který s vámi jede. Přes to všechno může mít člověk těžko zachytitelný a vyjádřitelný pocit uspokojení, které se nevztahuje k něčemu konkrétnímu, ale prostě tady je.

A podobně je to s *dobrymi příběhy*. Jen těžko se dá říci, proč člověk poslouchá nebo čte s takovou chutí a nemá čas sledovat okolní svět, proč si tolikrát zkouší vzpomenout na pocit, který zakusil, když se s příběhem poprvé setkal.

Každý, kdo zná nějaký dobrý příběh, dobře ví, jak těžké je vysvětlit ostatním, že je ten příběh opravdu *dobrým příběhem* a ne jen jeho nápodobou. Příběhy totiž, podobně jako celý svět kolem nich, nevydrží dobré stále a pro každého. Jsou lidé, kteří jsou mrzutí i při pohledu na největší divy světa, a jiným plesá srdce i při pohledu na panelák skrápěný kyselým deštěm nebo zvracejícího opilce ve špinavé nádražní budově. Ti první lidé většinou nevědí, že existují *dobré příběhy*, pro ně jsou některé příběhy dobré a některé špatné. Ale ti, kteří v sobě mají nějakou podivnou strunu, chybějící prvním lidem, rozlišují na *dobré* a dobré příběhy.

Ale ani to není všechno. Hranice mezi *dobrým* a dobrým není tak ostrá, jak by se mohlo zdát. Někdy je v dobrém i kousek toho opravdu, kurzívou, dobrého, a někdy se vám po pár letech zdá, že jste se mylili a věci *dobré* se staly dobrými. Nebo naopak, a to je velké štěstí. Jinak by totiž svět za chvíli přišel o své kouzlo.

V zájmu objektivity je nutno říci, že asi existují i špatné věci. Ale bude lépe, když na ně raději nebudeme moc myslet.

Mám rád *dobré příběhy*. Možná, že jsem jejich fanatickým obdivovatelem. Nevím, proč právě ty příběhy, které obdivuji, mne tak přitahují. Zda je to obsahem, jazykem nebo formou, charakterem hrdinů nebo prostředím, ve kterém se odehrávají. Víím ale, že jsem se na to v jednom období svého života pokoušel přijít, a jediným výsledkem bylo, že jsem začal pochybovat, zda jsou to opravdu *dobré příběhy* a zda vůbec nějaké *dobré* příběhy existují. A tak jsem toho rychle nechal, protože si myslím, že než mít zevrubný přehled o tom, co je krásné, je lepší nechat na sebe pomalu působit krásu okolního světa.

Proto se možná budete divit, jak málo vám toho řeknu o pohádkách. Ale možná, že je to dobře. Nerad bych jim ublížil, na to je mám příliš rád. Třeba nejsou žádné *dobré příběhy*, a pohádky jsou opravdu staré tlachy pro malé děti, které nesnesou kritické srovnání se soudobou literaturou. Pak bych o tom ale rád mlčel a nenápadně si je nechal vyprávět za dlouhých zimních večerů, abych je jednou mohl vyprávět na oplátku zase já.

Mám pohádky rád, protože se mezi nimi najde pozoruhodně mnoho opravdu skvělých příběhů. Jsou v nich pasáže, které poslouchám se zatajeným dechem, a než si vzpomenu, že vlastně vím, jak to dopadne, dávno mne pohltí děj a strhne mne s sebou.

Kdysi, v dávných dobách, kdy ještě Gutenberg nebyl na světě a knihy se musely pracně opisovat, si lidé museli příběhy vyprávět. Mělo to řadu výhod a řadu nevýhod, protože tak už to na světě chodí.

Dnes, když skvělý spisovatel napíše příběh (a napíše ho dobře), si může kdokoli, kdekoli na celém světě za pár měsíců koupit knihu, přečíst ji, schovat do knihovny a kdykoli ji číst znovu a znovu. Bude pořád stejně skvělá. Když ve středověku vyprávěl příběh skvělý vypravěč, měli všichni jeho posluchači štěstí. Ale když ho chtěli vyprávět dál, sami, někomu dalšímu, stalo se, že už si nevzpomněli na všechny podrobnosti, nenapodobili tak skvěle dialog, snad trochu zašmodrchali celý děj. A jejich posluchači byli tedy ošizeni. „Jejich“ příběh už tak skvělý nebyl. A to byla škoda.

A když ten původní, výborný vypravěč umřel, jen těžko se našel druhý tak dobrý. A příběh se deformoval, kazil, umíral také.

Lidé tehdy nevěděli, že jim jednou velký Johann vynalezne knihtisk a umožní jim příběhy schovávat do skříní. Museli si tedy pomoci jinak. Trápilo je jistě, že dobré příběhy umírají. I začali se je učit nazpaměť, snažili se zlepšit si paměť a nevynechat jedinou podrobnost. Ale stejně, ač ten samý příběh vyprávěli na chlup, na slovíčko tak, jak jejich velký vzor, starý vypravěč, něco tomu chybělo. Nálada, kterou dokázal dát vyprávění, teď chyběla.

Možná je škoda, že vyprávění nejsou vždy skvělá. Ale uvědomte si, že se zase jednou narodí někdo, kdo bude umět vyprávět tak, že se vám zalijí oči slzami, že vám bude bušit srdce úzkostí a s úlevou si oddechnete, když hrdina překoná všechny překážky a dosáhne zaslouženého vítězství. Ten někdo bude nový velký vypravěč. Ze střípků příběhů, které zaslechne od ostatních, si stvoří svůj nový příběh. A oni jen vydechnou úžasem, protože on změní jen pár slůvek, jen důraz ve větě – a zrodí se nové velké dílo.

A proto to může být někdy i výhoda, když příběhy nejsou zavřené ve skříní, ale vyprávějí si je lidé mezi sebou. Pokaždé, když uslyšíte velkého vypravěče, bude to nové, bude to pro vás velký svátek. A kniha, která je stále stejná, vás pak už neuspokojí, bude vám připadat prázdná a šedá, protože živé vyprávění je jako život sám, to, co bylo včera překrásné, je dnes šedé, a musí se to změnit, aby zase rozkvetla krása.

Výhodou je, že vypravěč mluví k lidem, vidí jim do očí, zalichotí mu napjaté výrazy ve tvářích, zvědavé oči, zatajený dech jeho posluchačů. A snaží se jim říci svůj příběh co nejlépe. A snaží se ho říci právě svým posluchačům, lidem, které zná, kterým nemusí nic vysvětlovat, zdlouhavě popisovat, kterým stačí naznačit něco ze společných zážitků, z jejich bezprostředního okolí, z věcí, které všichni znají. Dokáže jim nejlépe dát představu věcí. Vždyť kolik místa v psané literatuře zabírají popisy krajů a lidí, a vypravěči stačí říci: „Byl vysoký jako tuhle Jirka, a vlasy měl hnědé jako Petr,“ a všichni vědí, o co jde.

Pohádka je takovým vyprávěným příběhem, a proto je sdílена vypravěčem a jeho posluchači, všichni tvoří ten příběh, všichni jej mají před očima.

Zkuste si někdy místo detektivky večer rozsvítit místo elektrické lampy svíčky, sednout si do kruhu (třeba rodina, třeba i soused, který zaskočil pro karí, nebo pár přátel, co jednou mimořádně nešlo na pivo), a pak si pomalu, tiše, zkuste chvíli navzájem vyprávět. Ne najednou, to není vyprávění, to se jmenuje diskuse. Postupně, každý zvlášť, třeba se zakoktávejte, vymýšlejte si, pokuste se okolí pobavit, ohromit a zaujmout. A pak lépe než z popisu a úvah pochopíte, jak vzniká a čím je pohádka.

Ale ty příběhy, které jsou běžně označovány jako pohádky (a později se snad ještě dostanu i k vymezení několika základních rysů), vznikly už dosti dávno. Doba jejich vzniku je opředena mlhami dávných časů, kdy nejenže nikdo neslyšel o Gutenbergovi, ale jen málokdo uměl psát. A pohádky odrážejí mentalitu tehdejších lidí (nesrozumitelně a odborně řečeno, jsou reflexí konkrétní sociokulturní reality).

Uvědomme si, že se jen těžko můžeme do duše těchto lidí vcítit. Neznáme prostředí, v němž žili. Neumíme si je ani pořádně představit. Ani pořádně nevíme, co je v pohádce

„skutečné“ (čili podobné realitě v době vzniku příběhu) a co „vymyšlené“ – tedy to, co vlastně dělá pohádkou. A příznačné je, že řadu věcí zcela skutečných řada lidí považuje samy o sobě za pohádkové – rytíře na koních, princezny, zlaté zámky a poklady v horách. Hloubkou staletí se z možného stalo nemožné.

Pohled našich předků na svět byl snad trochu podobný pohledu dětí, tedy přirozenější, primitivnější – bez emocionálního významu tohoto slova jako něčeho špatného. Prostě lidé uvažovali jednodušeji než dnes, těžko říci, zda ke své škodě a nebo štěstí. A tato jednoduchost vytvářela něco jako „pohádkové podhoubí“. Toto podhoubí ještě není příběhem. Je jen možnost, náznakem, ze kterého může příběh vzniknout. Aby to bylo trochu jasnější: pokud budou lidé věřit, že ve vodě žijí vodníci, ale nikdy nikdo žádného neuvidí, bude existovat určitá pochybnost, že opravdu jsou. A tato pochybnost bude vytvářet určité napětí. A z tohoto napětí snad může jednou vzniknout vyprávění, jak Franta mlynářovic jednoho dne spadl do náhonu a vodník ho stáhl pod kolo, ale neutopil ho, zahrál si s ním lízaný mariáš a vystrčil ho zase do našeho světa, nad vodu.

Je jasné, že jádrem příběhu bude skutečná událost. Franta spadl do náhonu. Ne-pohádkový pohled jasně říká, že si máme po Frantově vyprávění o mariášku poklepat na čelo, protože ho asi mlýnské kolo pošťádně praštilo do hlavy. Ale v případě myšlení pohádkového snad dojde k rezonanci. A posluchač sice vrtí hlavou, ale svým způsobem uvěří. Uvěří proto, že představa vodnického mariášu s klapáním mlýna nad hlavou je poetická. A líbí se mu víc, než že Franta má v hlavě o kolečko (vlastně pošťádné, mlýnské kolo) víc. A snad jednou bude ten příběh vyprávět dále, a pro jistotu, aby se někdo nešel Frantu zeptat, jak to vlastně bylo, řekne, že se to stalo jednomu chasníkovi za devatero horami a devatero řekami. A máme tu pohádku jako vyšitou.

Že by pohádky opravdu vznikaly takto, se nikomu chytrému a vzdělanému (tedy ani mně) vlastně věřit nechce. Ale když ono samo to zní tak pěkně!

Ale uvažte, že není třeba, aby Franta skutečně spadl do náhonu. Jenom tam ten chlapík denodenně projde. Stokrát mu uklouzne noha. Nikdy tam samosebou nespadne, neboť si dává pozor. Ale někdo si všimne, že by tam spadnout *mohl*. A v přípustění té možnosti je i představa příběhu. To je vlastně jádrem pohádkového myšlení. Představit si, že věci jsou jinak, než je vidíme, a nebo že by jinými mohly být – v příběhu, jehož náznak jsme právě spatřili.

Protože ten, kdo v hlavě začne příběh skládat, musí zvážit řadu možností. Má vyprávět, jak se Franta strašlivě zmáchal? No, to by bylo na příběh trochu málo. Že Frantu kolo rozdrtilo na prášek? To už je lepší, Franta by si aspoň dával pozor. Jenomže Franta si stejně dává pozor. A navíc, Franta sedí mezi námi, to by ten příběh musel být o někom jiném. Ale to by zase nikoho nezajímalo, že ten kdosi neznámý byl rozdrčen na prášek. Ledaže by ten někdo jiný byl zrovínka jako tady Franta.

Ale to už není ono. Něčím to zpestřit, tak se na to musí. Že Franta viděl toho vodníka, co žije v náhonu? Ale to není žádné povídání. Stará mlynářova maminka ho viděla, zrovna když při měsíčku kouřil fajfku na zastaveném kole. A děti ho občas vidí, když házou do náhonu oblázky, aby skákal žabky.

Ale co kdyby Franta s tím vodníkem mluvil? A co třeba hrál i karty (protože je to třeba proslavený karbaník)? To už by byla jiná – vodník po něm třeba sáhl a podrazil mu nohu, do vody sám ho stáhl, aby si s tak vyhlášeným hráčem mohl dát partičku. Kdo ví, co vlastně vodník celé dny dělá pod hladinou...

Příběh je skoro hotový. Stačí promyslet, co si pod tou vodou řekli, kdo vlastně vyhrál a co za to dostal, vyměnit Frantu za mlynářského pacholka odněkud ze země za devatero řekami a máme pohádku.

Příznačným rysem tehdejšího pohledu na svět byla víra v oživenou přírodu, animismus – názor, který chápe zvířata, stromy, ale i skály, bouři, oheň atd. jako osoby a přisuzuje jim znaky a vlastnosti, jaké mají lidé. To je velmi známý a obvyklý prvek pohádek, takže se o něm nebudu dále šířit, ale odkáži na *O Slunečniku*, *Měsíčníku* a *Větrníku*, *Marja Morevna* nebo *O hadím princí*.

Dalším důležitým celkem představ byla víra v živoucí duchy zemřelých – tzv. manismus. Konkrétně v českých pohádkách jsou prvky tohoto charakteru přebity, pohlceny křesťanským pojetím posmrtného života; například zakletá osoba je osvobozena tím, že jí někdo utne hlavu, a z krku vylétne bílá holubička, zakrouží a začíříká a odlétne do nebička (*O třech ohařích*, *Janiček s voničkou*, *O obřím vrchu* atp.).

V jiném kulturním okruhu však tyto duchové mohou oživovat kupříkladu snop slámy, zvířata, stromy – ruská verze *Popelky* je dobrým dokladem. U nás je též častější, že se mrtvý vrátí, aby odplatil někomu pomoc nebo naopak pomstil křivdu (ovšem tyto pohádky mají většinou germánskou předlohu nebo původ).

Zda tyto duchové budou zlí nebo dobří, nezávisí zcela na tom, jací byli za života – typicky v indických pohádkách jsou skoro všichni duchové zlí, i kdyby šlo o původně dobré lidi.

Animismus a manismus zásadním způsobem ovlivňují obsah a děj pohádkových příběhů. Dalším významným světonázorovým prvkem v období vzniku pohádek byla víra v kouzelnou moc slova. Ta působila trošku jinak než předchozí prvky. Jednak se totiž její vliv odrazil v obsahu příběhů (kouzelníci, čarovná zaklínadla, kouzelná jména tajemných bytostí), ale také ve formě vyprávění jako takového. Existují názory, že vyprávění pohádky má mystický, rituální smysl, je součástí pravěkých magických obřadů (Lang, Tylor).

Vyjmenovat všechny příklady oživených slov by bylo nad mé síly, snad v každé pohádce je můžeme nalézt, od nejjednodušších náznaků až k nejpropracovanějším, kdy je hledání pravého slova hlavním motivem příběhu (*Sluha Ach* nebo starší verze *O třech přadlenách*).

O formálních změnách také není pochyb – trojnásobné opakování části děje kupříkladu je velmi obvyklé. Opakování samo o sobě slouží ke gradaci děje ve vypjatém místě, ke zvyšování zájmu posluchače, a v neposlední řadě také k lepšímu zapamatování vývoje příběhu, kterým si vypravěč usnadňuje svou úlohu. Není však patrně náhodou, že se opakuje právě třikrát (trojka, jak známo, je mocné číslo). Obdobně je snad příznakem jisté ritualizace příběhu i ponechávání archaismů nebo krajových či slangových výrazů, i když jsou hůře srozumitelné a ztěžují porozumění.

Určitým zobecněním pohádkového myšlení je i pohádková logika, zákonitost pohádek. Je to víra v principy fungování světa, nebo příběhu, podle toho, jak to vidíte. Často se říká, že pohádky končí dobře. Ano, české (a evropské ve valně většině také) skutečně končí dobře. Ale obecněji jde o to, že zlo je odplaceno zlem, dobro dobrem. Jde o to, že nikdo nesmí porušit dané slovo, i kdyby byl sebesthorší, protože to by popřelo víru ve slovo jako kouzlo. A že hra, nebo sázka, je posvátná (jak vy všichni jistě dobře víte z *Hobita*). A také o to, že porušení zákazu je potrestáno (otevření třinácté komnaty), i když tu zároveň neznáme (spálení kůže žabky carevny). Ale takovéto principy jsou utajené, nejasné, zakryté mlhou let, které nás dělí od myšlení dávných lidí. V *On the Fairy Stories* JRRR některé logické prvky a zákony pohádek nachází, ale místy cítíme, jak křehké jsou jeho úvahy, a jak moc vychází z anglické reality jeho doby.

Snad by stačilo říci, že v pohádkách se zhusta objevují náznaky nějakých principů světa, na které si musíme dávat pozor. A snad se tak pohádky snaží vysvětlovat i morální zásady, vychovávat člověka tak, aby svět „neurážel“ a podobně. A možná právě z toho se později z některých rádo by pohádkových příběhů (jako třeba Andersenových) stala mravopoučná povídání pro děti. A možná taky ne.

Ale začínám se dostávat někam, kde už mi nestačí ani slova, ale ani pocity, a jenom vím, že při vyprávění zase budu vědět, proč matka sedmera krkavců musela za svou zbrklou větu tak trpět, proč Erbenova polednice zabije dítě a tak dále. Vy to víte také. Ale teď raději zase něco úplně jiného, jak říká Hynek Med.

Námětové prvky, které tvoří celek pohádky, ale jsou jen jednoduchými stavebními prvky celého příběhu (jako mariáš s vodníkem), jsou velmi rozmanité a mnohotvárné. Jejich počet v pohádkách je odhadován na řádově desetitisíce. Látkových osnov, které jsou složeny z těchto motivů, tedy celých příběhů, je však mnohem méně, desítky, snad stovky. Vědci předpokládají, že pohádkové motivy vznikají volně v „lidovém povědomí“ – což je něco jako moje pohádkové podhoubí, ale pohádkové osnovy vyžadují ke svému zrození *velkého vypravěče*, neboť obyčejný člověk sice může opakovat to, co slyšel, ale nedokáže uvést v život nový *dobrý příběh*. Tyto osnovy pak putují po světě, jsou k nim lepeny další motivy, ale osa příběhu zůstává nezměněna. Ve starších dobách se díky rigiditě formy patrně motivy příliš neměnily.

Vědci rozdělují typicky pohádky na tři základní typy (viz jakákoli rozumná encyklopedie, díval jsem se do čtyř a je to pořád stejné). Toto dělení je dosti vágní a podle mého názoru nepostihuje podstatu pohádky. Podle tohoto členění jsou

- pohádky zvířecí
- pohádky kouzelné
- pohádky satirické (nebo také novelistické)

Pro pohádky kouzelné platí v plné míře to, co jsem dosud napsal. Ze zmíněných tří typů jsou nejstarší, nejvýrazněji dodržují formální zákonitosti, které jsem trošičku naznačil výše.

Zato pohádky zvířecí jsou takový podivný hybrid mezi bajkou a pohádkou – jsou mnohem mladší, vznikaly účelově a to, že v nich vystupují převážně zvířata, má upřesnit, „jak je možné, že se to všechno stalo“. Totiž zvířata v těchto příbězích mluví a jednají jako lidé, což může být symbolem (a pak jde o bajku – pohádka symboly neužívá, a pokud máte dojem, že ano, tak si je do ní vsouvá vaše vlastní mysl. Pohádka je vyprávění. Symboly jsou literatura), anebo odkazem na svět, kde se všechny bytosti mohou vyjadřovat, „výraz pravěké touhy po komunikaci s okolním světem“, jak říká JRRR. V zásadě člověk předpokládá, že obsah zvířecích příběhů je symbolický, a proto zcela abstrahuje od skutečnosti, že zvířata mluví – v pohádkách kouzelných si mluvícího koně nebo psa každý všimne. Tento fakt ovšem jistě pohádkovou hodnotu zvířecích příběhů značně snižuje. JRRR tyto příběhy dosti rozebírá.

Za zmlúku snad ještě fakt, že tyto příběhy dosti důsledně přebírají formální znaky kouzelných pohádek.

Třetím typem příběhů jsou novelistické pohádky. Ty jsou nejmladší a pokud se mě osobně týče, nevidím v nich nic pohádkového. Pro upřesnění, jde o takové hříčky jako *O chytré horáky*, *Jak chalupník napálil drába* a podobně. Tyto příběhy si vypůjčují kulisy pohádek, ale ve skutečnosti jde o vesnické povídky, hříčky a vyprávěnky, popisující všední realitu, zpestřenou „drobnou sociální revoltou“, což je obrat, kterým bych si před pár lety jistě pěkně šplhl. Tato odrůda pohádek se vyznačuje vlastní aktivitou hrdinů – ztrácí se jistá předurčenost, typická pro kouzelné pohádky. Zde je cílem ukázat, že člověk s dokáže poradit, a samostatně řešit své problémy. Také nástrahy, jimž hrdinové čelí, jsou většinou velmi všedního rázu – páni, drábové, faráři atp. Hrdina kouzelné pohádky čelí zosobněnému zlu, nebo se potýká s principy světa. Proto je zřejmé, že to nedokáže sám, a posluchač je uklidňován tím, že pomoc přijde, že stačí chtít a nějaká pomocná ruka se ze tmy natáhne.

Zvláštním rysem novelistické pohádky je humor. V kouzelné pohádce, jejíž děj je spíše vážný až chmurný, se humor omezuje na výsměch nástrahám zlé moci ve stylu „my se tě čertě nebojíme, my se ti s dětmi vysmějeme,“ a báb, polekaný pekelník zmizí v oblaku sirného pachu a čmoudu. Tento výsměch je v novelistické pohádce namířen proti výše zmíněným záporným hrdinům, a protože samotný smích by působil trapně, musí se k němu přidat humorná složka, bez které by v této ne tak zásadní situaci zdál dosti křečovitý.

Na závěr snad ještě drobný a zcela útržkovitý přehled charakteristik pohádek několika oblastí bez nároku na úplnost nebo výstižnost:

- **Slovanské**... Slované nikdy nevytvořili rozsáhlejší díla mytologií, jediná lidová díla jsou právě pohádky. Kouzla viditelně ukazují na dozvuky pohanských rituálů, starých slovanských bohů a velmi silných animistických představ.
 - **české**... zmírňování podání děsivých výjevů a zlých bytostí, prostý, jednoduchý děj, zaměřují se na prosté a běžné věci. Některé motivy jsou originální – O *dvanácti měsíčkách*. Je velice stará, doložena již ve čtrnáctém století.
 - Další originalitou je například to, že v našich pohádkách vystupuje hodný vodník (vodní lidé jsou typicky slovanské bytosti, vždy jsou ale zlé).
 - **ruské**... jsou velmi rozsáhlé a četné, ovlivněny mnohem silněji než české také motivy z východu, například tatarskými. Mnohé motivy vycházejí z takzvaných bylin. Drak = čert = čaroděj – podobně jako v balkánských pohádkách.
 - **srbské**... tyto pohádky byly ze slovanských sbírány nejpozději, proto jsou také patrně nejdrsnější, jen velmi málo sugestivně podaných brutálních scén je vypuštěno. Také se zde mnohem více udržely pohanské motivy – různé víly, viljaci a podobně (patrně díky slabšímu vlivu později přišedšího křesťanství). Srbské pohádky jsou ovlivněny Islámem, který je v této oblasti dosti zakořeněn.
- **Germánské**... viz rozsáhlé mytologie nebo velmi známé pohádkové sbírky bratří Grimmů.
- **Keltské**... zachován velmi silně tradiční postup vyprávění. Objevuje se zde motiv, že člověk pomáhá jedné nadpřirozené síle proti druhé. Velmi patrné dodržování slibů, ale i cti. Častý i příběh, že někdo někoho jiného vykoupí svým příběhem a dlouhá zanoření všemožných příběhů. Častý motiv záměny srdcí – někdo dostane zlé srdce a jedná podle toho. Jasně vidět, že každý ví, co má dělat, co se má stát (každý ví, kdo je kdo). Boj a magie. Velmi hodnotné pohádky.
- **Arabské**... velmi známé, ovlivnily celou řadu evropských – mnoho motivů nebo celých osnov (či jejich variant) se objevuje i v našich pohádkách. Tisíc a jedna noc. Převzaty z jiných orientálních kultur, poměrně mladé. Závěrečnou podobu, která je většinou známa, dostaly většinou v Egyptě a Persii, a asi od desátého století jsou rámcově spojeny Šeherezádovým příběhem. I zde je typické hluboké zanoření vnitřních příběhů. Ovlivněny indickými – např. *Námořník Sindibád*. Některé motivy jsou arabské předislámské, některé řecké, perské, ale i židovské a křesťanské. Něco snad pochází i z afrických pohádek.
- **Indické**... vycházejí z *Máhábháraty*, *Rámajány* a véd. Jsou to velmi staré pohádkovo povídkové sbírky *Paňčatantra* a *Hitopadéša*. Příběhy velmi často rámcem dalšího vyprávění, hluboké zanoření. Mají být naučné a poučné, více náboženské. Zvláštní, ale pěkné.
- **Čínské**... postavy z náboženství, draci, dračí království, západní ráj atp. Jsou smutné a nemívají ani šťastné konce. Pro jejich lepší pochopení je nutné mít poměrně hluboké znalosti čínské historie a mytologie, ale i literatury, protože pracují s odkazy na starší a známé příběhy.
- **Mongolské**... úplně odlišné ode všech ostatních – často nekončí dobře, velmi, velmi drsné, velmi často je pohádka o válce. Bývají nesrozumitelné a nepochopitelné. Často ani nepochopíte, kdo je dobrý a kdo zlý, a proč se vlastně děje to, co se děje.

Pavel Houser by určitě mohl vyprávět také o sibiřských (loni vyšla tenká knížka evenčských pohádek, jsou úplně trhlé, rozhodně si ji zkuste půjčit nebo koupit). Chybí tady zmínka o afrických pohádkách, které jsou ale většinou převzaté nebo zcela nesrozumitelné. A tak dále.

Ale ještě na úplný závěr bych se chtěl dotknout pohádek umělých. Nejsem si přesně jist, zda vůbec jsou, i když Čapkovy *Devatero pohádek*, *Putování za švestkovou vůň* (Ludvík Aškenázy) nebo povídky pana Chudožilova mne o tom skoro přesvědčují. Ale pak se podívám a řeknu si, je to *dobrý příběh*, což o to, u srdce mne páli i mrazí, ale pohádka to vlastně není.

A to je ten lepší případ. Většinou jsou umělé pohádky děsné. A to smrtelně vážně. A nepohádkovější jsou příběhy, které vznikly ze snahy pohádkou být. Tragedií pohádky je totiž její umíněné spojování s dětmi a tedy neustálé výchovné tendence, předkládané jako příběh. Ale o tom velmi pěkně mluví JRR.T.

Já chci zmínit jiný nešvar. V posledních letech vyšlo několik (a možná i několik desítek) velmi pěkně vypadajících knih, tvářících se jako pohádky. Ve skutečnosti jsou to však přepisy pohádek pro (patrně) zcela demontní děti, které by je nepochopily tak, jak jsou. Celý příběh je shrnut na samotné jádro, zbaven košatosti jazyka, dialogů a vlastně sebe sama. Zbývá jen poměrně trapná zápletka, pointa několikrát vysvětlená a velikánský barevný obrázek. A cena svazku pár set korun.

Přátelé, to je zločin na pohádce. Až zjistím, koho a za co žalovat, učiním tak.

Nemenším zločinem však byly i tzv. pohádky, které jsem musel sledovat jako malé dítě v TV (tedy vlastně nemusel, ale jako dítě zvědavé mne k nim táhla zvědavost). Televize nebo film jako médium pohádky příliš nepřejí, ale když se to povede, stojí to za to. Ony obecně film či divadlo nejsou pro příběh příliš přínosné, protože fixní formou svazují ruce naší fantazii a ženou ji do koryta reality. Vyprávění nebo kniha dávají lepší možnosti. Ale to je zase jiná diskuse.

V každém případě, zhruba před deseti lety byly v TV v oblíbenosti pohádky řekněme experimentálně sociologické. Zchudlí králové se radovali ze své chudoby, marnotratné princezny se vdávaly za chytré zahradníky a hodní draci požírali lívance. V celku se tam nic nestalo, kulisy nepočítaně (a mizerných) a celkový pocit ulpěl pachutí na patře. Soudím, že tyto paskvily představovaly novou formu satirické pohádky, která měla definovat socialisticky pohádkové prostředí nebo něco podobně zvrhlého. I když zcela odhlédnu od jakýchkoli politických souvislostí, předpokládám, že právě bídná úroveň těchto nešťastných pokusů přivedla dnešní mladé lidi k představě, že pohádka je něco trapně pitomého, co se tváří, že to mají děti rády.

Tak. Doufám, že k těmto lidem nepatříte a s chutí si přečtete jak čertovskou pohádku z Lotyšska, tak povídko-pohádku pana Chudožilova. O společensky stabilizujícím a národnostním a psychosomatickým a dalších významech pohádek budu snad vyprávět ještě někdy, pokud o to bude zájem. A pokud ne, zkuste raději někde přesvědčit Helenu Soukupovou, aby vám vyprávěla Stojšu a Mladena v úpravě Vuka Karadžiče. Je to lepší než teoretické žvásty. A do některého z příštích Thorinů možná napíšu, kam šel jezevec a co dělal celý týden, proč se ještě nemohou přepít mléka nebo proč tuleni neradí ryby.

Ale ještě jednu věc k následující pohádce. Pokud jí náhodou někdo porozumíte, budete, prosím, tak hodní a napište mi, oč v ní jde. Docela by mne to zajímalo...

[Odkaz na pohádku Čertovy hádanky](#)

Thorin č.2/96

Čertovy hádanky

Jeden rybář šel k moři rozhodit síť. Z ostatních rybářů tam nebyla ani noha, byli asi v krčmě. Jít, nejít, mysl si. Je to za jedny peníze, ale až budu mít ráno plnou síť, budu jiný chlap než ti, co jsou v krčmě.

Hodil síť na ramena a uvažoval: V hloubce sám lovit nemůžu, ale aspoň rozhodím síť.

Hodil stavnou síť, uvázal ji a schouliil se ke spánku. Když procitl, byla na moři taková mlha, že nebylo vidět na vodu ani nebe. Staral se rybář, jak se dostane na břeh. Kolem poledne se mlha rozplynula a on vidí, že je v cizím prostředí, ani nevěděl, kde je, břeh vidět nebylo, jenom vodu a nebe. Zůstal na moři dva dny. Už si myslel, že nikdy neuvidí svou ženu ani děti. Vtom v malé loďce přijel pán a povídá: "Vidím, člověče, jaké máš trampoty. Já tě odvedu na břeh, ale musíš mi dát, co máš teď doma nového. Za sedm let si pro to přijdu."

Rybáři se hrozně nechtělo, ale když pochopil, že jinak by se k břehu nedostal, slíbil. Pán ho přivedl na břeh a zmizel. Vtom šli ostatní rybáři, asi z krčmy, a zpívali:

*U každého rybáře,
vlasy rostou přes čepici.*

Přistoupil k nim a ptá se, co je doma nového. Rybáři vesele odpověděli: "Ptá se nás, jako by nevěděl, co se doma stalo. Sám se tluče po moři, a jeho žena má dalšího synáčka. Hned máš jít do krčmy a zaplatit lítkup za nového syna, kterého ti vrána přinesla."

Rybář se velmi lekl, protože věděl, že synáček se stal čertovou kořistí. Nešel s ostatními, nýbrž spěchal s pláčem domů.

Tam se dověděl, že i černá kobyla má hříbátko, i to mohlo být čertovou kořistí.

Sedm let uplynulo brzo. Z malého synáčka byl pěkný chlapec a z hříbátka statný kůň. Den předtím, než si měl čert přijít pro kořist, byl rybář velmi smutný, protože nevěděl, koho si čert vybere. Šel tedy do krčmy, aby se napil a zaplašil smutek. U hospody ho potkal stařeček a ptal se, proč je tak smutný.

Rybář odpověděl: "Dobrotivé nebe, jak nemám být smutný, když můj milovaný synáček a statný kůň brzy zmizí v čertově chřtánu."

Stařeček na to povídá: "Mlč, nic neříkej. Půjdu s tebou a zkusím, zda bych nemohl čerta donutit, aby mu zašla chuť."

Šli tedy domů. Stařeček si lehl na pec a hospodář s hospodyní do komůrky. Kolem půlnoci hospodář slyší vrzat vrata u stodoly. Co to? Najednou je v jizbě černý a ptá se:

"Co je jeden?"

Stařeček na peci odpověděl, jako by na to čekal: "Jeden není nic."

Čert zase: "Čeho jsou dvě?"

Stařeček odpověděl: "Dvě jsou oči v hlavě."

"Čeho jsou tři?"

"Tři jsou zuby ve vidlích."

"Čeho jsou čtyři?"

"Čtyři jsou struky u krávy."

"Čeho je pět?"

"Pět je prstů na ruce."

"Čeho je šest?"

"Šest je hřebíků v podkově."

"Čeho je sedm?"

"Sedm je hvězd Velkého vozu."

"Čeho je osm?"

Stařeček popadl pohrabáč a zvolal: "Na osmičce jsme se nedomluvili - táhni, odkud jsi přišel!"

Od té doby se černý u rybáře neukázal.

Thorin č.2/96

Beorhtnothův návrat

úryvek z divadelního scénáře

J.R.R.Tolkien

Největší pozornost na letošní Oslavě zničení Prstenu vzbudilo uvedení ojedinělého Tolkienova díla *The Homecoming of Beorhtnoth*. Zásahu na něm měla především Daniela Binderová, která se postarala nejen o velmi zdařilý překlad, ale i převod původně dramatinizovaného dialogu do podoby scénáře a v neposlední řadě i o režii celého představení. K provedení je třeba uvést jen tolik, že z nedostatku času nezvládli dva hlavní protagonisté, Tída a Totta, své party zpaměti a byli tedy odkázáni na části textu roztroušené po scéně. Čtenář zajisté pochopí s tím související režijní poznámky. Ukázka, kterou vám předkládáme, je částí publikace, která vyjde v nejbližší době a nabídne zájemcům nejen kompletní scénář, ale i překlad autorovy předmluvy a doslovu.

Ale i když si zmíněnou brožurku neobjednáte, hodí se uvést několik vět k námětu tohoto díla. V dubnu roku 991 stanul poblíž Maldonu v anglickém Essexu vévoda Beorhtnoth syn Beorhtelmův v čele svých poddaných proti přesile vikinských dobyvatelů vedených jistým Anlafem, kteří se vylodili na ostrůvku v ústí řeky Blackwater. Mezi nimi se ale nacházel úzký chodník, který mohli útočníci přejít jen za cenu velkých ztrát. Dánové (ve skutečnosti převážně Norové) tedy požádali o volný přechod, aby na pevnině mohli svést spravedlivou bitvu. Vévoda tuto výzvu své rytířskosti neodmítl. Přílišná hrdost však v nastalém boji stála život nejen jeho, ale i většinu jeho druhů. Drtivá porážka, ale i hrdinný boj členů vévodovy družiny bránící mrtvolou svého pána, je vylíčena v rozsáhlém fragmentu staroanglické básně nazývané *Bitva u Maldonu*.

Po vzoru tohoto díla zvolil i Tolkien pro svou hru aliteriční verš (jeho pravidla byla podrobně popsána v Thorinovi 1/95), který se s úspěchem podařilo zachovat i v českém překladu. Námětem mu však byla událost, která následovala až po bitvě. Na pole poseté mrtvými bojovníky jsou večer posláni dva vesničané, Tídwald a Torhthelm, aby přivezli vévodovo tělo do opatsví v Ely. Náš úryvek je zastihuje uprostřed hledání...

Ti: Prokletá lampa i
oči mé osleplé! Ostatně řekl bych
padli při obraně pána, který
bude blízko. Ber je šetrně!
Zatímco Tídwald mluví, Torhthelm ho dohání a bere si text od mrtvolý.

To: Chrabří chlapci! Chybují muži, co
se štítem na zádech zmizí z bitvy,
peláši jak laň a pohané rudí
sráží jím syny. Sešlete nebesa
záhubu zbabělcům co zemřít je nechali!!!
Ostuda Anglie! Hle Aelfwin tu též,
bradu ochmýřenou; jeho boj skončil.
Hrabe se v mrtvolách.

Ti: To je zlé, Totto, takové odvážné
pány mu podobné potřebujeme:
po vzoru staré skutá zbraň nová
ostrý jak ocel, jak oheň žhavý,
upřimný jak Offa; občas až příliš.

To: Ach Offa, už mlčí. Málodko ho měl rád.
Nedali mu pokoj, nechal-li je pán.
"Srabi na sněmu, směle krákají,
ale srdce maj slepičí," já slyšel ho říkat
na poradě pánů. V písni se zpívá:
"Co přislíbíš poránu při medovině,
učiň bez okolků, sic jak opilec hned
všechno vyzvrátíš." Vadnou však písň
a svět bledne. Kéž bych tu byl též
a nemusel strážit sám nevolníky,
kuchaře a kurtizány! Kruci, Tído,
já měl ho rád ne méně než mnozí, co byli s ním.
A obvykle se ukáže, že obyčejný voják
vydrží víc, než vznešená hrabata,
co původ svých předků počítají od Wodena.

Ti: Jen si mluv, Totto, tvůj čas teprv přijde,
stěží tak skvělý, jak slibují písň.
Ocelové ostří, odporně chutná,
surové a studené, setkáš-li se s ním.
Pletou-li se písň, pak pomáhej ti Bůh!
Když klesneš na kolena kruté je volit
hanbu či hrob. Honem, pomoz mi.

Obrací mrtvolu.

Zde, zdvihni ho - zdechlina psi,
zatracený pohan.
To: *(odskočí od mrtvolý směrem ke třetímu stanovišti)*

Prosím tě, zakryj ho.
Zhasni, dělej! Dívá se na mě;
kruté má oči, odporné a kalné,
jako měl Grendel.

Ti: Je to zjev hrozivý,
však dávno dokonal. Mě Dánové neděsí,
snad jen se sekerou; ať smějí se či mračí
propadnou peklu. Pojď, vezmem dalšího.
Odchází k třetímu stanovišti a bere si text od Beorhtnothe.

To: Hele, ten hnát hrozně dlouhý,
jak tři stehna tlustý.
Třese nohou mrtvolý.

Ti: Teď mi to došlo!
Skloň svou hlavu a [s]tichni, Totto,
nakonec jsme našli našeho pána.

Na chvíli ztichnou.

Dobrá; toť on, či co dalo nám nebe:
nejdelší nohy na naší zemi.

To: Hlavou převýšil helmy pohanských
králů i s korunou; krásnou měl duši,
srdce čistší než čepel meče, jež
blyští se a blýská. Byl nám dražší než
zářivé zlato. Zanechal žití,
vládce náš vznešený, ve válce i míru
stejně i soudce slitování plný,
jak vzácní velmoži ve vzdálených dobách.
Teď bytuje u Boha Beorhtnoth milý,
co slávu hledal.

Ti: Směle's promluvil!
Přece jen vznešené věty potěší
[s]trápená srdce. Stále však nás čeká
před pohřbem práce.

Torhthelm mezitím prohledává okolí mrtvol.

To: Podívej, Tido!
Mám jeho meč! Moh' bych přísahat.
Ten zlatý jilec znám!

Ti: Zvláště tohle těší mě.
Je zázrak, že zůstal mu, sám zohaven je kruté.
Zřetelných znamení zbylo jen pár;
málo nám nechali z našeho pána.

To: Běda, toť bolestné. Bezbožní pohané
hlavu mu sekerou stali; tělo pak
rozsekli na kusy. Jak krutá vražda,
jak bidný boj!!!

Ti: Bitva je stejná
dnes jako v dávných dobách z písní,
kdy padl Finn a Fróda byl zabit.
Sténal svět tehdy stejně jak dnes;
poslouchej: v hudbě harf skryt je pláč.
Pojd' a ohni se, odnesem pryč
ten chladný trup. Chyť ho za nohy!
Zdvihej - jemně! Zdvihej! Hej rup!

Ohýbají se, berou tělo a odchází s ním na čtvrté stanoviště. Tam ho položí.

To: Milováno přec mrtvé to tělo
zůstane, ač zrudně zhyzdili ho.
Bědujte, Anglové od břehů moře
po západní hvozd! Zdi se hroutí,
lidé lkají, lesy hoří,
požáry planou, jak pochodně stráží.
Mohutnou mohylu pro meč i kosti
postavte; podobně pro přilbu jeho,
do země zakopán zlatý pancíř,
překrásný plášť prsteny třpytné,
veškerý majetek milovaného.
Mezi mocnými muži první,
přátelům v nouzi nápomocen,
laskavý otec lidu svého.
Miloval slávu, v slávě vytrvá
hrob zelený; zbude-li země či moře,
slovo či strážně v světě jediná.

Ti: Dobře's to řekl drahý Totto!
Čile ses činil v čase nočním
a skládal; mezitím moudří spali.
Však myšlenky mučící mysl opusťme,
kříž je těžký i v křesťanských časech:
Beorhtnoth, ne Beowulf břemenem je naším.
Místo mohyly jen malý hrob
a zlato dostane dobrý opat
Ať mniši zaň modlí se a mše se slouží.
Domů ho dovezou, donesem-li jim ho.
Proč je to tělo tak příšerně těžké???

Poponášejí tělo a smýkají jím.

To: Mrtví zemi milují. Zastav,
zlobí mě záda a zradil mě dech.

Ti: Mluv radši miň, mnohem líp to půjde,
vydrž, už vidím vozík, je blízko.
Opět zvedají tělo...

Thorin č.2/96

Krollra Gwagwa

Zuguth Uhuhra

Písmo

Ať si to zní jakkoli neuvěřitelně, krolllové píšou. Možná, že to bude znít uvěřitelněji na konci čtvrtého odstavce - víc si jich toto téma nezaslouží.

První krolllí písmeno vypadá takto: **I**. Ke druhému se přidá jedna postranní čárečka, ke druhému dvě, a tak. Nezáleží přitom na jejich sklonu, délce, ani na tom, z které strany jsou k základní čárečce nalípnuty. Důležitý je jen jejich počet.

...jen jejich počet... Snad bych měl podrobněji rozebrat krolllí systém číslovek. Vypadá takto: *zuguth* "hodně", *zukwell* "málo". Krom toho není dozajista čtenáři dosud známo, jak jsou písmena krolllí abecedy seřazena.

Na tuto otázku většina krolllů odpovídá "*hu zuguth zuguth zuguth zuguth almarra*," což se dá zhruba přeložit "kašlu vám na vaše normativní tendence, já si budu písmenka řadit tak, jak chci." Několik osvěcených krolllů se ovšem kdysi pokusilo tento nedostatek překonat.

Dějepisectví čili Co nevíte o Kralupech nad Vltavou

"Hurrwgawga! Hurrwgawga! Hurrwgawga!"

"Vše, co se stalo, má uplatnění a vlastně i smysl jen potud, pokud to **překypuje kvalitou kemněvztažnosti**, to jest, pokud vyprávěním událežo mohu **zjevit** (= učinit zjevnou) svou slávu a velikost. Sudidlem hloubky a opravdovosti každé události je pak míra, do jaké přispívá k naplnění tohoto poslání (**causa finalis** aristotelovské filosofie).

Jedině takto chápaná historiografie má bytostné opodstatnění a patřičné místo ve vznešeném řádu věcí (**kosmos**)."

Ra, přední krolllí filosof dějin, autor stěžejního díla **Ngam bwuz**
"Apokalypsa teď hned, tady a bez zbytečných řečí"

Historie velikého a vznešeného města Krolllup jest dlouhá a bohatá. Nejprve pohovořím já, vznešený, udatný a neobyčejně nadaný krolll Yrrwel, o jeho počátcích až do konce.

Velice, velice mnoho let Před m. n. (*mým narozením - každý krolll počítá léta podle toho, kdy se narodil*) přišla do kraje tohoto, tehdy ještě panenského, skupina krolllů, vedená udatným Orrwem. V té době rozmohlo se totiž velice království odporných lidí, sousedící s původní pravlastí naší. I počali lidé úklady kouti, pasti rozličné na krollly nebohé strojití, krolllí sídla pleniti, krollly, krolllata a krolllice vražditi a v zem naší své vlastní plémě uváděti. Postavil tedy Orrw (*náčelník, pak král - původně velký krolll, pak krolll a pak král, aby se to nepletlo*) veliké vojsko, v němž všechny muže, ženy a děti (*rozuměj krollly, krolllice a krolllata*) shromáždil a zčásti je i vycvičil. Lidé však zalekli se, i snažili se postavit vojsko větší Orrwova. To se jim také podařilo. Vyslali pak zrádné vyslance, aby s krollly čas a místo

(Následující text je v originále přeškrtnut.)

střetu smluvili. Smluvili se nakonec na kterémsi dnu ráno a za místo střetu určili velkou a úrodnou planinu, která od té doby slove Velká šedivá poušť stínů. den před bitvou přišel však za Orrwem jeho rádce Sorr s podivnou zvěstí: den bitvy, dle lidského čítání dnů určený, nesouhlasil s dnem, kdy bitva dle mínění Orrwa svedena být měla. I počal Orrw hloubat a počítat, až zjistil, že

(Odsad' už zas ne.)

Chyba v domluvě však způsobilá, že v den, kdy lidé na velikou bitevní planinu přitáhli, krolllové ještě v táboře svém klidně spali, domnívající se, že boj až den následující probíhati bude. Počali lidé spící krollly vražditi, nikoho nešetřili, a zázrakem jakýmsi (*Orrw, známý to šetřil, si pozval svoje vyvolené k veliké pitce. Když lidé zjišťovali, jestli někdo nepřežil, opilci spali tak tvrdě, až si lidé mysleli, že je taky zabili*) přežila pouze družina Orrwova. Když Orrw a lidé jeho procitli z dlouhého spánku, nevěřili vlastním očím a slechům - veškeré vojsko krolllské leželo porubáno, a v dále se ještě zdvíhal prach nad vracejícím se vojskem lidským.

I zalcal Orrw hořce, řka: "Zem tato není nám již souzena, jinou budeme muset sobě pleniti." A po slovech těchto obrátili se zbylí krolllové v tu stranu, kde Velká řeka polí protéká, a vstoupili na půdu neznámou. A byli překvapeni velice - byl to úrodný kraj, vyprahlá slámatá step, již mnohé cesty kupecké křižovaly. I zaradoval se Orrw a jeho lid, a rozhodl Orrw vybutovat tvrz a město rozsáhlé, jehož moc by vtiskla cestám potměšilých kupčků pevnější řád. Tak počali krolllové stavěti, mnoho kamene svozili, jediný řídký lesík vykáceli a práce rozličné dovedně prováděli. I postavili prvotní opevnění, jež sice smetl první deštěk, ale které však přesto hranice budoucího města určilo. Množili se krolllové a tak i jejich sláva, až všechny cesty kupecké na jejich území zanikly.

Krolllové však svým důmyslem překonali i tuto překážku - mohutná tažení do sousedních jim mnohokrát nahradila ztracenou kořist kupeckou. Nejvýznamnější pak byla výprava Doggera, posledního z pěti prvních králů (Orrw, Perreng, Gurr, Arn, Dogger). Shromáždil vojsko veliké, překročil Velkou řeku a poplenil dnešní Odolenou Vodu, kde tehdá hlavní hradiště lidí bylo. Veliká kořist zajistila pak všem krolllům mnoho let bez starosti, lidem však sto let hladomoru. Město bylo na počest skutku tohoto hrdinského přejmenováno z Města na Krolllupy.

I proběhlo pár klidných a pokojných let, během nichž jen pár hrádků krolllové pro svou potěchu vyplenili když náhle vyvstalo nové nebezpečí - ze strany západu slunce přitáhlo veliké vojsko cizáků skřetáckých, vedených Grolllšem náčelníkem. I probili se až ke Krolllupům a obléhati je počali. Když však po hodinovém obléhání shledali, že Krolllupy nezmůžou, uzavřel Grollliš s kmetem již Doggerrem smlouvu. Dle ní směli skřeti dle vlastního uvázení státi se obyvateli Krolllup a krolllové zase obyvateli pouští, z nichž skřeti přitáhli. Ach nešťastná toť dohoda! Po mnoho generací zdálo se býti všechno v pořádku, avšak jednoho dne král města zjistil, že kromě jeho družiny jsou obyvatelé města jen samí skřeti! Množivost jejich úžasná způsobilá úbytek krollů, jež se později ukázal býti smrtelným. Skřeti byli stále drzejší a drzejší, až nakonec svrhli a zavraždili krále, vyloupili palác a krutě zmučili královu družinu! Pouze mně a dvěma dalším podařilo se uniknout za strašlivého řevu skřetiho: "Ne Krolllupy! Krállupy!" z města, jehož historii jsem zde zaznamenal. Učinil jsem tak proto, že velká krolllí knihovna, čítající 20 svazků (*jenom deset*), musela být ponechána na pospas skřetům, stejně tak i kronika světa. Ach! Víme, že je s námi konec, přesto se však pomstíme! (*Nepomstili. Pohádali se, jak se pomstít, až se zabili.*)

A toto zjistil jsem já, bojovník statečnější, krásnější a udatnější než Yrrw (tam, kde závorka, tam i vysvětlující poznámka)

Allmarra

Thorin č.2/96

Ex Occidente Lux!

Trochu o mytologii a trochu o šílenství

Petr Strossa

(Louis Charpentier: Tajemný pravěk Evropy; Praha, Práce 1992; 168 s. Cena 44 Kčs)

Petr Strossa, 2007

J.R.R. Tolkien byl od dětství fascinován pohledem na Velké Západní Moře, ve stříbřité majestátnosti narážející na pobřeží jihozápadní Británie. Právě to byl určitě jeden z momentů, které předurčily konečnou formu všech pověstí o *Atalantě - Pádu*, jehož jméno je vlastně poetickou transformací slov *Atlantis, Atlanticus*, slov označujících buď Západní oceán samotný, nebo zemi, která snad kdysi bývala za ním.

Petr Strossa, 2007

Když jsem dočetl knihu Louise Charpentiera, napadlo mě, že tento pán musel zažít podobnou fascinaci někde na západním pobřeží Francie. Toto malé (a samo o sobě dost šílené) srovnání se mi přímo vnučuje na úvod, přestože není zdaleka jediným důvodem, proč chci psát o této knize na stránkách věnovaných Tolkienovi, pohádkám, mytologii a světu fantazie vůbec.

Petr Strossa, 2007

Na obálce knihy, vydavatelem zařazené do škatulky "spekulativní", je její autor charakterizován jako francouzský literární příbuzný Dánikena. S tím rozdílem, že "pro své originální konstrukce nepotřebuje asistenci světle zelených E.T." (poněkud neuctivé k Dánikenovi, řekl bych). Charpentier totiž předkládá a dokládá tezi, že celá naše civilizace může mít své prapočátky *na Západě* - v zemi, kterou antika pojmenovala Atlantis. Po přečtení knihy se mi zdá, že uvedený "rozdíl" je nejen nepodstatný, ale v konečném důsledku nejistý (!): autor sám argumentuje (dost přesvědčivě), že např. říci "zemědělská kultura přišla z východu" znamená jen odsunutí, nikoli vyřešení otázky skutečného původu; zajímavé však je, že jakmile se dostane "na dohled" ke stejné formulaci, ve které je slovo "východ" nahrazeno slovem "západ", už mu to jako odsunutí otázky nepřipadá... Dokazuje, že žádní obyvatelé Středomoří v době kamenné prostě *nemohli* sami vyřešit problém domestikace zvířat a kultivace plodin, a dokládá, že potřebné znalosti *mohli* získat od dědiců Atlantidy, po velké katastrofě rozptýlených po celém Středomoří. Jak ovšem k těm znalostem dokázali přijít oni, to už neřeší. To všechno ale nakonec neshledávám tak důležitým. Hodnotu *samu o sobě a samu pro sebe* podle mě představuje hromada zajímavých myšlenek o původu mýtů, o původu megalitů, o původu místních jmen ve Francii i jinde a o dalších věcech, které Charpentier posbíral či vymyslel. Že je shromažďuje právě tak, aby podporoval jeho základní tezi, toho si koneckonců můžeme třeba taky nevšímat. Vždyť spekulativní literatura je tu od toho, aby říkala: "Hele, a nemohlo to *všechno* být třeba taky *takhle*? Ne? No když ne, tak ne. Ale v tom případě bude třeba vymyslet něco jiného." (Za "to všechno" a "takhle" dosaď podle libosti.)

Petr Strossa, 2007

Hned první dvě kapitoly obsahují snad to nejzajímavější, co lze v knize najít, zajímáme-li se specificky o mytologii. Cituje se zde starořecký sběratel mýtů Euhémeros, který již ve 4. století před naším letopočtem tvrdil, že *bohové byli původně lidmi*. Myšlenkový směr, nazvaný po něm *euhémerismus*, vykrytalizoval nakonec do přesvědčení zjednodušené vyjádřitelného takto: "Veškerá mytologie je transpozicí historických událostí, v níž jména bohů označují národy, jejich spory války a sňatky splynutí." V tomto světle pak Charpentier rozebírá jednu z nejstarších řeckých pověstí - o Héraklovi. (Mimořádné stáří této pověsti by mělo být viditelné z toho, že v ní Héraklés ani jeho protivník Antaios, na rozdíl od toho, co je v řeckých bájích běžné, ve svém souboji nepoužívají žádné kovové zbraně - jde tedy o příběh, jehož jádro sahá až někam do mladší doby kamenné.)

Petr Strossa, 2007

Héraklés je héros - syn boha Dia, který ho zplodil přestrojen za vojevůdce Amfitryóna... Héraklés slouží mykénskému králi Eurystheovi. Héraklés totiž představuje předchůdce Řeků, kteří zatím nemají žádný stát, proto musí sloužit jiným. To jen tak na okraj. Mezi řadou hrdinských činů, kterými jej pověřil Eurystheus, Héraklés v Élidě změnil tok dvou řek, a tím vyčistí stáje krále Agaiáše. Prostě kmen byl najat na práci při regulaci toků, a tím se zřejmě vysušily bažiny. (!) Héraklés zbaví Krétu zuřivého býka. Býk je prokazatelně symbolem starého (předřeckého) krétského náboženství. (Na tom přece staví i autoři historických próz - znáte např. román Býk přichází z moře od Paul Renaultové? Tam sice místo Hérakla zaujímá Théseus, král athénský, ale i tam je evidentní, že jeho osoba symbolizuje jakési širší vítězství Řeků - či Acháůž - nad dosavadními pořádkem, podle kterého museli v posvátné úctě poslouchat Kréťany.) Héraklés vítězí nad Amazonkami. Tuto notoricky známou událost (která má svou obdobu v naší pověsti o Divčíc válce a nejspíš v podobných pověstech všech národů) už Charpentier sám ani nekomentuje, asi proto, že problém vyrovnání se se zavilými zastánci matriarchátu se jeho atlantické koncepce původu civilizace netýká. Přejdeme proto k těm částem Héraklovského mýtu, které jsou pro něj naopak nejvýznamnější.

Petr Strossa, 2007

Héraklés uloupí stádo býků obru Géryonovi na ostrově Erythei - jehož polohu pověst určuje někde v Atlantickém oceánu naproti Španělsku. *Poté jde vykrást zlatá jablka ze zahrady Hesperidek*. Tato "zahrada" je údajně (podle zmínek v řecké pověsti i podle dalších pramenů, mimo jiné i v souladu s místními tradicemi) dodnes jednoznačně lokalizovatelná poblíž města Larache na atlantickém pobřeží dnešního Maroka. *Při této cestě H. svede dlouhý zápas s obrem Antaem, synem Poseidóna, boha moře, a Gaie (Země)*. *Nakonec ho porazí, zahradu Hesperidek vykrade a cestou zpátky oddělí Evropu od Afriky* - na tom místě po něm zůstanou *Héraklovy sloupy* neboli Gibraltarský průliv. Celá tato část pověsti podle Charpentiera *euhémericky* pojednává o tom, jak předchůdci Řeků ještě kdysi v době kamenné, sami na zcela barbarské úrovni vývoje, uspořádali loupežnou výpravu do západního Středomoří. Tam se setkali s národem, ježž Hérodotos nazýval (v českém překladu Oldřicha Kalřířta z francouzského překladu Louise Charpentiera) *Atlantány*. Tito obyvatelé krajů kolem pohoří Atlas (ke kterému se, jak známo, váže jiná řecká pověst o stejnojmenném obru) mohli být ve skutečnosti kolonisté ze země za oceánem, kterou ještě později Platón nazve *Atlantis*. V každém případě ovládali umění chovu (*Géryonovo stádo*) a pěstování plodin (*zlatá jablka Hesperidek*). Divocí kočovníci, zosobnění Héraklem, od nich tato umění přejali - což se samozřejmě neobešlo bez krutých bojů. Který národ kdy v dějinách byl ochotný jen tak dát jiným lidem svoje *know-how*? A na druhé straně, kteří divocí kočovníci se kdy v dějinách spokojili s tím, že se od usedlých sousedů něco naučí, aniž by jim toužili ukázat, kdo je silnější? *Antaios, syn boha moře a matky Země*, tedy představuje potomky mořského národa a místních usedlíků, tak či onak kladoucí odpor postupujícím Řekům. A nyní pozor: to vše se odehrávalo na stále ještě spojeném prakontinentu, kde na místě dnešního Gibraltaru byla šíje! Právě v době popisovaných bojů však došlo k přírodní katastrofě. Hledání jejího důvodu a další souvislosti je zase úplně jiným tématem, v knize jen naznačeným; v knize jen naznačeným; v každém případě tu šlo o velké třesení země a přelévání vody, jehož jedním důsledkem byl vznik Gibraltarského průlivu, druhým (a zdaleka ne posledním) pak mohlo být potopení Atlantidy.

Petr Strossa, 2007

Výklad v těchto kapitolách je doprovázen řadou map a dalších literárních svědectví, která zde nemohu podrobně citovat, protože to už bych opisoval celý text knihy. Třetí kapitola se věnuje samotné existenci Atlantidy, na pozadí Platónova dialogu Kritiás. Podle tohoto pramene se údajně kdysi Solón doslechl od egyptského kněze v Saís (který zase odkazuje na staré spisy svého chrámu): "Tenkrát totiž (asi o devět tisíc let dříve) bylo možné se dostati přes ono moře (Atlantický oceán), neboť mělo před svým ústím, které vy jmenujete ve své řeči Héraklovy sloupy, ostrov; ten byl větší než Libye (rozuměj tehdy známá severní část Afriky) a Asie (rozuměj Malá Asie) dohromady a tehdejší cestovatelé mohli se z něho dostatí na ostatní ostrovy a z těchto ostrovů zase na celou protější pevninu, prostírající se kolem onoho pravého moře. Neboť toto naše moře, které leží uvnitř řečeného ústí, jeví se jako záliv se zcela úzkým vchodem; ale tamto jest vsuktu moře a zemi, která je obklopuje, vším právem by bylo možno zvátí pevninou v pravém slova smyslu." (Citováno z českého překladu Platóna od V. Novotného, takže to snad nemůže být překroucené.) Není to opravdu pozoruhodné, jak přesně tady staroegyptský kněz popisuje cestu do Ameriky? To si snad nikdo nemohl vymyslet! A když to není vymyšlené celé, proč by měl být vymyšlený ten ostrov uprostřed, s celou svou civilizací, mimochodem v některých detailech zmiňovaných Platónem překvapivě připomínající věci, které antická civilizace později znovu objeví u Keltů?

Petr Strossa, 2007

Nutno přiznat, že dál kniha postupně nabývá na sílenosti, jak se autor snaží ukázat, co všechno (alespoň potenciálně) dosvědčuje přítomnost diaspory Atlanťanů v západní Evropě (ale dost možná i jinde po celém světě) po katastrofě, která je zbavila původního domova. V Charpentierových představách se Atlanťané (resp. jejich potomci) všude jevíli jako lidé nadprůměrného vzrůstu (obří) a zdatní kameníci - ano, oni to byli, po kom nám po většině Evropy (ale dokonce snad i v Indii a v Koreji!) zůstaly menhiry, kromlechy a dolmeny. V této souvislosti se můžeme dočíst řadu zajímavostí o těchto megalitických stavbách. Např. že horní desky dolmenů (často o hmotnosti několika desítek tun) bývají uloženy na podstavcích blocích prakticky bodově, nejspíš proto, aby mohly dobře rezonovat (s čím, to si Atlanťané odnesli do svých hrobů, někdy bezpochyby umístěných právě pod těmito deskami). Nebo že četné menhiry by možná (jen Atlanťané, a od nich snad ještě druidové věděli proč) mohly fungovat jako jakási akupunktura na těle Země! Charpentier ovšem rozvíjí souvislosti dál a dál, a nachází potenciální pokračovatele v předávání zbytků tajných vědění Atlanťanů, šifrovaných do kamene (aby je snad jednou lidé znovu pochopili v jejich mystickém celku, až se znovu dostanou na úroveň dávných Atlanťanů) - nachází je v architechtech pyramid i staroindických chrámů (to jen v okrajových poznámkách), stejně jako ve středověkém tovaryšstvu stavitelů katedrál v Chartres (to je téma celé jeho další knihy). Je zajímavé pozorovat, jak zatímco v prvních kapitolách autorova stanoviska vypadají materialisticky, čím dále se do tématu hrouží, tím více se z něho stává jakýsi panteistický mystik. Ale i jinak je to zajímavé: čtení: nelze popřít, že různé věci se dějí, nebo prostě jsou, a jejich vysvětlení je těžké. Hypotetické fungování, ale i sama existence všech velkých kamenných staveb k nim nepochybně patří.

Petr Strossa, 2007

V bádání po stopách Atlanťanů Charpentier přirozeně dochází také k pozoruhodným etymologickým úvahám. Tak např. si všímá, že v *příliš* mnoha francouzských místních jménech se vyskytuje prvek *Jean* - český Jan. Nezbyvá než s ním souhlasit, že např. ve jménu řeky *Jean-Varenne* to vypadá dost podivně. A vůbec, že by celá dávná Francie byla plná jen samých Honzů? Úplně jinak to ovšem začne vypadat, když si uvědomíme, že *Jean* se čte [žán] - skoro stejně jako *Géant* [žeán] - Obr! Co když alespoň část těch všelijakých "Janovic" a podobných lokalit ve Francii jsou ve skutečnosti původně "Obrovitští"?! Tedy původní kultovní místa Atlanťanů, na Jeniky degradovaných lidovou etymologií s tichou podporou křesťanské církve po celý středověk. A jak je autorovi zřejmě vlastní, když už s něčím začal, musí jít ještě o kousek dál. V tomto případě pozoruje ve francouzském slově *géant* (obr) potenciální prázaklad *ANT* - stejny jako ve jménu *Antaios* (*Anteus*), ale také *Andalusie*, *Andy* (!), v portugalském slově *anta* označujícím dolmen, ve jménu *Gargantua*, což se dá vyložit jako "obr od kamene", a kdo ví kde ještě... Že se jinak snad ještě vykládá z řeckého *gigas* (*gigantos*), nezamíčuje, ale navrhuje, že by to mohla být prostě shoda, ať už náhodná nebo zákonitá. (Musím říci, že i na takových přístupech osobně něco nacházím. Jednou jsem sám - nechtěně - několik účastníků tolkienistické schůzky přesvědčil, že *růže* se tak nazývá, protože má *růžky* čili ostny, což mě zrovna napadlo. V okamžiku, kdy se kolem začalo ozývat: "no jó, to je zajímavé," jsem si uvědomil, že nepochybně starší latinská *rosa* (čti róza), od čehož je evidentně jen krůček ke staročeskému *ruoža*, těžko může souviset s praslovanským *rog*. Přesto se od té doby nedokážu zbavit dojmu, že v jakémsi "kolektivním českém podvědomí" opravdu růže má růžky, a to jí potvrzuje právo na

její jméno. Což mi připomíná ještě jednu knihu, které jsme v tomto čísle chtěli věnovat pár slov - *Abecedu stvoření* pana D. Ž. Bora. Ten by možná to, co jsem právě předvedl, stejně jako to, co předvádí Louis Charpentier, nazval ukázkou *mýtoetymologického myšlení*.)

Přestože jsem se stále ještě nezmínil ani o všech oblastech možných úvah, které kniha *Tajemný pravěk Evropy* (mimochodem v originále nazvaná *Les Géants ou le Mystère des Origines*, čili doslova *Obři aneb tajemství původu*) nabízí, myslím, že jsem toho napsal dost, aby si to pomalu zasloužilo nějaký závěr. Tedy: musím říci, že - na rozdíl např. od knihy Immanuela Velikovského *Světy v kolizi*, po jejímž přečtení jsem byl takřka přesvědčen, že Země během několika posledních tisíciletí zažila vesmírnou katastrofu, při které se východ ocitl na západě - Louis Charpentier mě o své "atlantické koncepci" jako celku nijak zvlášť nepřesvědčil. Ani přesto, že jako všichni spekulacionisti zásadně uvádí jen argumenty podporující jeho teorie. Zřejmě je na mě příliš šílený. Přesto ale ta kniha rozhodně stála za přečtení. Případným zájemcům pak mohu ještě sdělit, že ač je už 4 roky stará, stále je vidět v obchodech; dost možná někde i se slevou.

Thorin č.2/96

Runy

R. I. Page

Část 2. Jména run a futharky

V minulém Thorinovi jste si mohli přečíst úvodní pasáž rozsáhlého textu o germánských runách. Dnešní pokračování je zaměřeno na problematiku názvů jednotlivých run a na rozdíly mezi různými *futharky*.

Každá runa měla jméno, které bylo smysluplným slovem. Předpokládáme, že tato jména existovala od počátku používání run, ačkoliv zaznamenána jsou samozřejmě podstatně později, když se objevují zápisy o písmu samotném. V anglosaské oblasti nacházíme rukopisy z devátého a pozdějších století, ve kterých jsou nakreslena runová písmena s popisy jejich místních jmen. Norská runová jména jsou pozdější, z doby, kdy bylo ve Skandinávii používáno už pouze 16 run, takže kompletní seznam jmen run této oblasti nemáme. Názvy, které runám daly jiné germánské národy, neznáme vůbec (ačkoliv některá písmena gótské abecedy mají k jménům run jistý vztah). Z 16 přeživších norských run jich většina odpovídá jejím anglosaským protějškům; a tuto podmnožinu považujeme za runy nejstarší, pocházející z dávných germánských dob.

Jméno runy obvykle začínalo hláskou, kterou písmeno reprezentovalo. Například první písmeno *futharku*, značíci f, má staroanglické jméno feoh, norské fé. Obojí znamená 'peníze, vlastnictví'. Runa i (č. 11), je staroanglické is, staronorské íss, obojí značíci 'ice', 'led'. Váží se ke gótskému písmenu iiz. Občas mají anglická a norská forma podobné jméno, ale s jiným významem. Runa u (č. 2) se jmenuje v obou případech ur, ale v angličtině znamená 'divoký býk', v norštině 'škvára' a v islandštině 'mrholení'. Jindy se anglická a norská jména liší. Třetí runa *futharku*, th, zní jako anglické th, kteréžto hlásce se (stejně jako této runě) říká thorn, 'trn'; v norštině však má jméno thurs, 'obr, příšera, démon'. (Dnešní zastaralé anglické thurse, 'goblin', je výpůjčka z norštiny do SZ angličtiny.) Dnes už nerozhodneme, zda následníkem původního germánského jména je první či druhý název.

Část run představuje zvuky, které se v germánštině nikdy neobjevují na začátku slova. Zde si ovšem dávní runmistři museli pomoci, jak uměli. Například žádné slovo nezačíná na ng (č. 22). Norské jméno této runy neznáme. Anglické, které může být shodné s původním germánským, zní Ing, jméno boha či spíše hrdiny germánské mytologie.

Na tomto základu můžeme postavit přibližný seznam jmen jednotlivých run, ač nejistě a s určitými mezerami. Následující tabulka rekonstruuje původní germánské formy (které, samozřejmě, nejsou nikde přímo zachyceny). V podání jiných odborníků se tato tabulka může poněkud lišit. Otazník znamená právě takovou nejasnost a hvězdička, podle běžných jazykovědných zvyklostí, označuje rekonstruovanou formu slova.

1.	*fehu	money, cattle, wealth	peníze, bohatství
2.	*úruz	? wild ox	divoký býk
3	? *thurisaz	giant, monster	nestvůra
4	*ansuz	god	bůh
5	*raidó	riding, carriage	jízda
6	? staroanglicky <i>cen</i> staronorsky <i>kaun</i>	torch ulcer	pochodeň vřed
7	*gebó	gift	dar
8	*wunjó	joy	radost
9	*hagalaz	hail	pozdrav
10	*naudiz	need, necessity, extremity	potřeba
11	*ísa	ice	led
12	*jéra-	year, fruitful part of the year	úrodný rok, léto
13	*í(h)waz/*eihwaz	yew-tree	tis
14	? *perth-		<i>nejasné</i>
15	? *algiz		<i>nejisté</i>
16	*sówiló	sun	slunce
17	*tiwaz/teiwaz	the god Tiw (Tuesday)	Týr
18	*berkanan	birch-twíg	březová větvička
19	*ehwaz	horse	kůň
20	*mannaz	man	muž
21	*laguz	water	voda
22	*ingwaz	the god Ing	Ing
23	*óṭila-/*óṭala-	hereditary land, possession	dědičné panství, vlastnictví
24	*dagaz	day	den

Runologové s fantazií pohlížejí na tento seznam se zálibením. Vysvětlují, že jména run - magického či kultovního písma - jsou svázány s pojmy pohanského náboženství Germánů; předpokládají, že zaznamenávají klíčové rysy germánského pohledu na svět a řeknou nám něco o povaze rané společnosti a jejího myšlení. Při tomto úkolu je příhodné pomoci si tím, že dáme některým runám rozšířená jména. Tak se runa u (divoký býk) stává symbolem mužské plodivé síly; jméno runy l, v anglické i norské tradici shodně vysvětlované jako 'voda' je upřesňováno z *lagus na *laukaz, výraz, který je používán na amuletech a souvisí s rostlinnou plodností (srovnej dnešní 'leek', pórek). Společně pak u a l definují dva typy plodnosti, sílu muže a sílu pole, na kterých germánský svět závisel... Pojmat jazykovědný výzkum takto je zajisté pěkná hra; přinejmenším pro ty, které to baví.

Runolog bez fantazie - například já - nachází na jménech run prozaičtější zajímavosti. Je jisté, že jména a zvuky run jsou blíže svázána. Tak může být runa použita pro vyjádření ne pouze jedné hlásky, ale celého názvu runy. Pokud chcete, kupříkladu, napsat 'muž', je rychlejší vyryt pouze runu m. Rukopisy tuto zkratkovitost dokládají na mnoha místech. Například v anglosaské poémě *Ruin*, hovořící o zničeném římském městě, básník lituje konce meodoheall monig, mondreama full, 'many a mead-hall, full of human pleasures', čili 'mnoha pijáckých síní, oplývajících potěšením'. Místo psaní mon- (muž, lidská bytost) autor píše runu m. V jiné básni, Salomon and Saturn, autor stále neopakuje celé jméno hrdiny; píše salo a runu m. Poznámky z desátého století k latinské knize *Durham Ritual* používají runy m a d ve významu muž a den.

Ne vždy je snadné detekovat použití této praktiky, ale další klasický příklad nacházíme na runovém kameni ze sedmého století v Stentoftenu ve Švédsku (který ve středověku patřil k Dánsku). Nápis na kameni je dlouhý a zmatený. Zdá se odkazovat k panovníku jménem Hathuwulf, který přinesl krajině prosperitu, což je reflexe známé víry, že dobrý král může ovlivnit šťastný život svých poddaných a obzvláště úrodnost polí a plodnost dobytka ve své zemi. Část nápisu praví haṭuwolAfRgAfj, což dělíme na haṭuwolAfR gAf j. První dvě slova jsou vcelku jasná, Hathuwulf gave (Hathuwulf dal), ale co? Zdá se, že objekt představuje runa j, jejíž jméno *jéra znamená 'úrodný rok, plodnost' a tedy prosperitu.

Mněš jasný je případ náhrdelníku v Pietroasse s jeho legendou gutaniowihailag. Prvních šest písmen je obecně přijímáno jako 'patřící Góthům' a posledních osm tvoří dvě slova wi(h) a hailag, 'holy, inviolate'. Prostřední o může být čteno jako jméno runy *oṭala-, 'hereditary possession', což celému textu dává význam 'dědictví Góthů, svatě a nedotknutelné'.

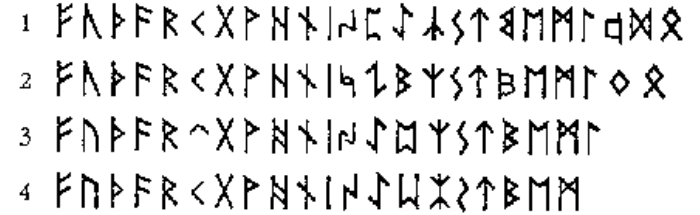
Další efekt vazby mezi runou a jejím jménem je souvislost s fenoménem změny zvuku. V žádném jazyce nezůstává výslovnost po dlouhou dobu neměnná. Jednotlivá slova se postupně mění a jejich výslovnost se stává odlišnou, často podle přibližných zvukových zákonů. Nevíme, proč se to děje, ani tyto děje nejsme schopni předpovědět, i když je

většinou jméno "vysvětlit", když už k nim dojde. Například spelling moderní odráží výslovnost, která je dávno mrtvá. Pokud taková zvuková změna zůstala počátek jména runy, mohla vést ke změně zvuku, který runa označovala. Například *jára, dvanáctá runa *futharku*, původně označovala j (anglické y). Ve staronorštině se z ní stalo *jára. Okolo 600 AD počáteční j z jazyka zmizelo a z runy se stalo *ára, staronoršský ár, 'year'. Poněvadž runa i jméno úzce souvisely, ztratila runa význam j a začala znamenat a. Přepisujeme ji A, abychom ji odlišili od dřívější runy a (č. 4). Někdy čas měl skandinávský *futhark* dva znaky pro a, potom se začalo lišit jejich používání. Ze jména starého a, *ansuz se vyvinulo *ass* s počáteční nasální samohláskou a později něco jako *oss*, vyslovováno s kulatými rty. A runa č. 4 se začala používat pro o.

Tento princip, že se změnou jména runy se změnil i její zvuk, se objevuje v celých dějinách písma. Další příklad nás zavede do anglosaské Anglie. Zde se jméno runy č. 23 *oþila měnilo na oetþil nebo etþel podle času a dialektu. Tato zvuková změna se nazývá i-ová přehláska, kdy i ve druhé slabice ovlivní počáteční samohlásku slova tak, že se vyslovuje v přední části úst, až je blíže e než o. Většina anglických nápisů obsahujících runu č. 23 představuje právě tento přední zvuk.

V Anglii a Frísku došlo k několika dalším zvukovým změnám, které nám nyní pomáhají dialekty této oblasti v nápisích snadno rozpoznat. Okolo Severního moře, odkud angličtina a frýština pochází, se objevila řada jazykových změn, které definují tzv. severomořskou germánštinu. Některé tyto změny postihly i ru-ny. V *ansuz zmizelo n, a počáteční samohláska se protáhla, nasalizovala a zaokrouhlovala; z runy se stalo os. Podle výše popsaného principu by runa a nyní měla začít znamenat o, ale to se nestalo. Runa pro a byla stále potřebná, neboť v jiných kontextech a zůstalo a pokud se měnilo, tak spíše na c (dnešní 'hat'). Původní a bylo nahrazeno třemi runami. Jedna znamenala novou nasální a zaokrouhlenou samohlásku (z *ans-), jedna vznikla pro novou hlásku č a jedna pro staré a. Anglo-fríští runovní mistři zvolili toto řešení: Jméno os zůstalo na pozici č. 4 ve *futharku*, nyní tedy *futhorku*, ale pro runu samotnou vznikl nový znak A. Staré a, a přežilo, ale vyslovovalo se č a dostalo jméno čsc, 'ashtree' (jasan). Pro zvuk a byla odvozena runa nová, x, která dostala jméno ac, 'oak-tree' (dub). Tyto nové runy nacházíme pouze v Anglii a Frísii a nazýváme je anglo-fríské. Místní *futhork* se tak rozrostl na 26 znaků. V Anglii se navíc objevily další úpravy, které pokrývaly jiné nové jazykové potřeby.

Dosud jsme se zmiňovali o *futharku*, pořádku run, jako by byl znám od nejstarších časů. To ovšem nebyl. První *futhark* datujeme kolem pátého století a už tehdy jsou v něm lokální rozdíly, o kterých jsme hovořili v první části. Nejstarší příklad nacházíme na kamenné desce, která je částí pohřební komory v Kylveru na Gotlandu. Patrně neměl být běžně vidět a vzhledem k tomu, že je následován podivným obrázkem vánočního stroměčku, který nemá žádný známý význam (? tudíž je magický) a také palindromem *sueus*, také nesmyslným (? tudíž magic-kým), bylo možná úkolem *futharku* soustředit sílu run a magicky ochránit hrob a tělo v něm. Písmena jdou zleva doprava, avšak některá z nich (a a b určitě, další možná) jsou obrácená. První znak je zničen a poslední dva jsou d a o místo o a d, ale jinak kylverský *futhark* docela dobře odpovídá rekonstruované formě z tabulky 1. v minulé části. Známe asi půl tuctu raných *futharků*, více či méně pečlivě vytesaných, více či méně úplných. Na obrázku níže je možno vidět tři příklady *futharků* z různých dob, míst a objektů k porovnání s Kylverským.

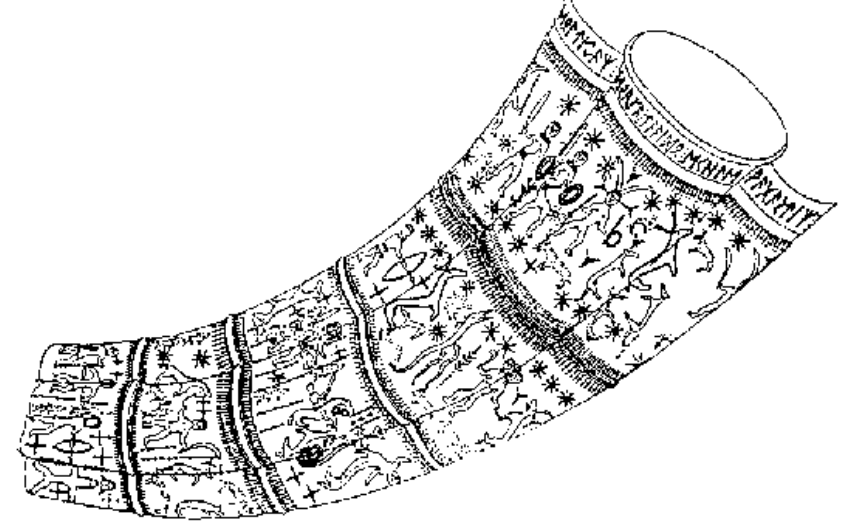

Schematické podoby *futharků* z (1) Kylveru, (2) Vadstenu, (3) Brezy a (4) Charnay. Kylverská forma obsahuje některé obrácené znaky a pořadí run 13 a 14 je zaměněno. Vadstenská série je zde uvedena zleva doprava, ačkoliv zapsána byla naopak. Poslední znak není zřetelný kvůli očku na zavěšení náhrdelníku, ale bylo to patrně d. Runmistr v Breze vynechal b, a poslední znaky jeho *futharku* se nezachovaly. *Futhark* v Charnay nebyl dokončen.

Futhark z Vadstenu v Ostergötlandu ve Švédsku, se nachází na náhrdelníku, přesněji na tenkém zlatém disku, obvykle užívaném jako ozdoba a datovaném asi 450-550 n.l. Písmena se zde čtou zleva doprava a jsou rozdělena tečkou do tří skupin po osmi. Jugoslávský příklad z Brezy je vyryt do kusu mramoru, který byl součástí chrámu. Jeho poslední runy se nedochovaly. Ačkoliv předpokládáme, že je z dosti rané doby, přesné datování není známo. Poslední *futhark* se nachází na zadní straně brže ze 6. století z pole hrobů v Charnay ve Francii. Na předmětu nebylo dost místa pro celý *futhark* a autor tedy poslední runy vynechal.

Tyto *futharky* ukazují, jak se abeceda postupně vyvíjela. Mnohé odchylky jsou nevýznamné, závislé na péči runmistra, velikosti nápisu a materiálu; jako například kulaté či trojúhelníkové obloučky, významo-tvornost zrcadlových forem jako Y a I pro ŋ (č. 13). Jiné zvláštnosti jsou důležitější, neboť vedou k odlišným tvarům run. Například runa p (č. 14) se vyskytuje v těchto čtyřech abecedách ve čtyřech různých, ač spřízněných formách. Kylver má verzi, která je patrně nejběžnější a nejranější, p. Ve Vadsteně se runa začíná podobat spíše b a v důsledku toho je b (č. 18) zaokrouhleno, aby zůstalo odlišné. Breza a Charnay ukazují další možné varianty. Boční linie u runy č. 15, z, mohou být obráceny dolů nebo nahoru. Charnay je má dvojité. Runa s se nachází ve třech podobách, výjimečně ve čtyřech.

Z dvaceti čtyř písmen germánského *futharku* má dvacet tři plnou výšku. Výjimkou je runa k, j a ng. Často byli runmistři znechuceni touto nekonzistencí a experimentovali s úpravou run, aby lépe odpovídaly běžné výšce. K tak nabývalo podob c, -, -, q, Q, germánské j, y se vyvinulo na y a - a -, k, j, ng býval malý čtvereček různě umístěný, z něhož se vyvinulo i.

Jeden ze dvou zlatých rohů nalezených v Gallehusu, Jylland, nyní ztracen a uchován pouze ve starém nákrese. Tento nese kolem okraje formulí svého tvůrce.

Tento *futhark*, tzv. starší *futhark*, se ve Skandinávii používal až do počátku osmého století. Příbuzná verze s charakteristickým dvojitým H se používala na jihu. Ve Frísku a obzvláště v Anglii vznikl *futhork* s dvěma novými anglo-frískými runami. Navíc používal dvojitě h a jinou formu ng. Anglosaský *futhark*, jak se s ním setkáváme na nápisích, vypadá takto:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
F	ᚢ	ᚦ	F	R	ᚱ	X	P	N	Y	I	†	J	C	Y
f	u	þ	o	r	c	g	w	h	n	i	j	i	p	x
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
H	↑	B	M	M	↑	↑	X	H	F	F	↑	↑	↑	↑
s	t	b	e	m	l	n	œ	d	a	æ	y	ca	g	k

Pro popis nápisů ve *futhorku* se neuzívá **bold**, ale prokládané písmo. Objevuje se také nový symbol, použitý pro runu I.

Prvních dvacet šest písmen odpovídá 24 runám *futharku* plus dvěma anglo-fríským odvozeninám. Následují místní vynálezy: runa y (č. 27) je výsledkem i-mu-tace. Podobně

Jako změna ořla v eřel i hláská u se přiblížila francouzskému u, německému ü. Ve staroanglických rukopisech tomu odpovídá znak y a nová runa dostala jméno yr, patrně 'oblouk, luk.' Číslo 28 je poněkud kuriózní, neboť zavádí dvojhlásku, kterou je možné zapsat pomocí jednotlivých komponent. Její jméno je ear, patrně 'earth', země či 'grave', hrob.

Runy 29-31 se objevují pouze lokálně na severu a severozápadě. Vznikly pod vlivem změn ve výslovnosti hlásek k/c a g. V některých kontextech, např. před i, e, se vyslovovaly jako ch a y, zatímco před a o jako k a g. Zpočátku runy 6 a 7 sloužily k vyjádření obou možností, ale kolem roku 700 se severní runovní mistři rozhodli zvuky odlišit. Vznikly dvě nové runy 30 calc a 29 gar, které znamenaly k a g. Runa č. 31 s neznámým jménem se našla pouze v Ruthwellu, Dumfries a Galloway a znamená k.

Tak angličtí runmistři rozšířili svůj *futhork* na 31 znaků plus několik dalších, které známe z raných rukopisů a zřejmě nikdy nebyly použity k vyrývání. Zcela jinak se starší *futhork* vyvinul ve Skandinávii. Kolem sedmého století se runy zjednodušují, upravují a některé během vývoje do 9. století mizí. Výsledkem bylo zmenšení počtu znaků na 16 a změna jejich tvarů. Tak vznikly tzv. mladší *futhorky*; už od počátku se vyskytovaly ve dvou odlišných typech, tradičně nazývaných dánské (či běžné) runy a švédsko-norské (či *short twig*) runy. Zeměpisné názvy jsou zavádějící, neboť *futhorky* nebyly omezeny na tyto oblasti, dokonce se na určitých místech překrývaly a míchaly.

Dánské runy:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															
f	u	þ	o,a	r	k	h	n	i	a	s	t	b	m	l	r

Runy švédsko-norské jsou jednodušší a někteří runologové se domnívají, že byly zamýšleny jako zběžný, rychle použitelný typ písma. Ačkoliv přežily především na monumentech, nebyl to jejich primární účel. Byly vyvinuty pro každodenní použití, pro vzkazy na dřevěných kolících. Norský runolog Aslak Liestøl prohlašuje, že "většina skandinávčů vikinské doby - přinejmenším ti, kteří měli nějakou reputaci a mohli sami rozhodovat o svém způsobu života - uměli číst a psát", a myslí tím, samozřejmě, číst a psát runy. Tento kursivní *futhork* vypadá takto:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															
f	u	þ	o	r	k	h	n	i	a	s	t	b	m	l	r

V obou futhorcích nacházíme, jak je vidět, nějaké odlišnosti. Navíc některé nápisy písma míchají, např. vikingové na ostrově Man obvykle používali švédsko-norské runy, ale runu m psali takto Z.

Redukce počtu run na 16 přinesla samozřejmě problémy. Výběr zbylých šestnácti nedává dnešnímu čtenáři příliš smysl: chybí p, d, či g a také e nebo o. Zato jsou zde dva druhy a (a, ā) a dvě r (r, R). Následkem toho je vikinský spelling velmi nejistý.

Například pro vzpomínku na krále, staronorsky konungr, by bylo nutno použít kunukr nebo kunuR. Slovo dróttinn (princ, pán) by znělo trutin. Muž jménem Ófeigr ufaikR. Byl-li kdosi zabit v Uppsale, nesl jeho náhrobek ussalum.

Je obecně známo, že cizinci lépe píší než vyslovují, ale vikingům trvalo několik století, než se rozhodli svůj pravopis vylepšit - pomohla jedna zvuková změna: z jména runy áss se stalo oss, takže runa č. 4 nyní znamenala o. Byly vytvořeny dvě nové runy pro samohlásky, -i-č a -i-e. Pak se objevily i souhláskové runy, p, d a g, přidáním teček k existujícím runám. Tečkované k znamenalo g, t bylo d a obráceně b dalo p. V této době se poprvé ve Skandinávii objevila latinka, konkrétně v Dánsku na mincích krále Sveinna Vidliho vouse, který vládl 985-1014. Runy se stále více dostávaly pod vliv latinky. Objevovaly se nové zna-ky, které odpovídaly latinkovým písmenům, které v runovém písmu nebyly, neboť stará norština je nepotřebovala. Tak vznikly runy q, x, z a pořádek znaků ve *futhorku* byl nahrazen pořádkem abecedním. Ale to už se vlastně schylovalo k soumraku run.

I pokud známe významy jednotlivých znaků futharku daného období, zůstávají okolo písma věci, které potřebují vysvětlení. Runy mohou být například svázány do slitků. Dvě, tři či více písmen jsou zkombinována do jediného znaku, možná za účelem šetření místem nebo kvůli vzhledu celého textu. Takové slitky čili ligatury nazýváme "vázané runy". Místo rytí ga runmistr mohl použít -, což přepisujeme ga. Místo aR použil -, aR. Anglický runmistr mohl při psaní slova 'help' začít Ht, HEL.

Dále je potřeba zvládnout zvláštnosti pravopisu. Opakující se písmeno (nebo dokonce skupina písmen) se nemusela psát znovu. Například zdvojené souhlásky jsou často nahrazeny jedinou a totéž platí i pro situaci, kdy slovo končí stejnou hláskou, jakou začíná následující. Na pietroasském náhrdelníku jsme viděli wihailag, což bývá dnes nejčastěji interpretováno jako wih hailag. Jasnější je příklad vikinského kamene poblíž Vasby ve Švédsku, kde majitel objednal nápis alit raisa stain þin oftir sik sialfan hon toknuds kialt anklanti. Rozvineme-li použité zkratky, dostáváme Ali lit raisa stain thin oftir sik sialfan. Hon tok Knuts kialt a Anklanti, 'Čli had this stone put up in his own honour. He took Knútr's payment of danegeld in England' (Čli postavil tento kámen ke své vlastní slávě. Vzal Knutovu platbu danegeldu v Anglii). Vidíme zde tři příklady zjednodušeného použití opakujících se run.

Další zvláštnost se týká souhlásek n a m. Tyto mohou být vypuštěny, následuje-li po nich homorgánní ploziva (závěrová souhláska) - ve praxi to znamená, že m zmizí před p nebo b, a n před t, d, k, g. Čili kabu znamená *kambu, 'comb' (hřeben), a jméno *WiduhundaR se zapisuje widuhudaR.

Závěrem je třeba poznamenat, že ne vždy runové písmo zaznamenává rozdělení na slova. Tak může být záhadný nápis na náhrdelníku ekfakaRf, vypadající nesmyslně, rozdělen (a doplněn podle vzorů nalezených jinde), ek FakaR f(ahido), "Já, FakaR, vytesal jsem (tohle)." Jiný výrobčův podpis nalézáme zřetelně rozdělen hagiradaR:tawide, "HagiradaR udělal (tohle)", další, bidawarijaRtalgidai, "BidawarijaR vyryl (tento nápis)" dělení nemá.

Čímž jsme přežili výjimečně odbornou a nezábavnou pasáž runologie, která nám dala řadu informací pro luštění. A se všemi těmito fakty na paměti se konečně můžeme podívat na některé rané nápisy.

Příště: **Rané runové nápisy**

Z angličtiny překládá **Mirka Misáková**

Zlatý *solidus* nalezený v Harlingenu, Frísko, s runovým nápisem zmiňujícím muže jménem Hada.

Thorin č.2/96

Zázrak v parku

Petr Chudožilov

Park byl nepopsatelně obrovský. Kdo vešel vchodem jako malé dítě, vymotal se na druhé straně parku východem jako starý člověk. Jeden stařec se zmýlil, nesprávně vstoupil východem a park z něj udělal maličkého kluka. Bývalý stařec vesele odjel zeleným městským autobusem a průvodčí mu beze všeho prodal dětskou jízdenku. Děti vyprávěly, že viděly v hlubinách parku živého tygra. Nebo slona jak žere listí. Jednou zde zabloudila lodní dechová hudba. Nacvičovali slavnostní přehlídkovou skladbu a nedávali si pozor na cestu. Ještě po letech občas přinesl závan větru několik taktů hudby. Pořád ještě hráli!

Nikoho neudivilo, když se tady jednoho dne objevil opravdový anděl. Byl to už stařík, rychle zabloudil jako všichni ostatní. Lidé od něho zpočátku očekávali nějaký zázrak, když je anděl, nepočínal si však nijak mimořádně. Přespával v koruně stromu, jedl s veverkami, povídal si těmi, co zabloudili. Hrál si s dětmi, které by si jinak neměly s kým hrát. "Není to spíš nějaký blázen?" začali říkat lidé. "Proč pořád chodí v té nemožně ušmudlané noční košili? Proč má na zádech opelichaná husí křídla?" Anděl se rozpačitě usmíval vybledlýma modrýma očima. Ze zvyku občas rozpínal paže, jakoby se ještě pokoušel létat. Nevěděl už, pročto dělá, zapomněl, proč jej Pán andělů poslal do parku. Dokonce zapomněl nadobro i to, že je vůbec anděl. "Je to nějaký penzista, který na čerstvém vzduchu vykonává dechová cvičení," říkali lidé.

Jednoho dne vyšla z hlubin parku strašlivě smutná žena. Pořád plakala. Slzy jí tekly proudem z očí přes tváře, blůzu a sukni dolů do trávy. Možná, že to byla vůbec nejsmutnější žena na světě. Lidé k ní zvědavě přistupovali. Vyptávali se, proč tak hrozně pláče. Žena neodpovídala. Lidé jí radili, aby přestala plakat. "Pláčem se nic nespraví!" pravila moudře zahradnice. Ani potom však žena nepřestala plakat. Lidé si řekli, že jí není pomoci a odešli. Když nejsmutnější žena světa zůstala zase sama na lavičce pod stromy, přicoural se mokrou trávou starý anděl. "Nazdárek," řekl anděl tiše. Žena pořád plakala. Teď bych jí měl říci něco hrozně hezkého, aby nebyla smutná. Ale co? Myslel si anděl. Chvilí čekal, zda jej něco nenapadne. Nenapadlo jej vůbec nic, tak ji aspoň pohladil po tváři.

"Jen se hezky vyplačte, zlatíčko!" řekl anděl.

Smutná žena se koukla na anděla. Jenom trochu. Viděla, že má modré oči. Úplně jako nebe, podivila se. Cítila teď veliké, nadpozemské blaho. Rozplakala se ještě víc a plakala opravdu strašně dlouho. Anděl ji celou dobu držel za ruku. Potom najednou žena poznala, že její trápení už odešlo. "Pane!" řekla ženaa dojatě se vysmrkala do velikého kostkovaného kapesníku. "Dyť vy jste úplnej anděl!" Trochu se usmála. "No jo!" ťukl se starý anděl do hlavy. "To teda vlastně jsem!" Teď už zase anděl všechno věděl. Vzpomněl si dokonce, proč jej kdysi Pán andělů poslal do parku. Také on se teď usmál. Usmáli se jeden na druhého a odešli z parku někam pryč. Kam šli? Nemůžeme vědět!

Lidé si šuškali, že ti dva spolu odletěli do nebe. Kdosi mluvil o velikém zázraku, který starý anděl nakonec přece jen vykonal. Jiní tomu odporovali. "Mají nahoře ve městě hezký malý byt s výhledem na zátoku!" tvrdil jeden bývalý listonoš. Někjaký malý pán si dokonce vylezl na pařízek, aby ho všichni viděli. Vyprávěl, že o nějakém zázraku nemůže být ani řeč. Chybí k tomu jakýkoli důvod! "Andělé už dávno nejsou!" vysvětloval pobaveně maličký pán. "Byl to úplně normální člověk jako my. Jenomže měl křídla, a to je prostě všechno, žádné zázraky! Potkal jsem je ve městě. Prodávají čistící prostředky po domech. Také sirky. Docela obyčejné sirky!" "Nebyl to třeba někdo jiný?" vyptávali se lidé opatrně. Maličký pán se hrozně urazil. "Ovšemže to byli oni!" prohlásil. "Nemohu se mýlit. Pořád ještě se drželi za ruce!"

Protože nejsem přítelem životopisných údajů, nebudu zdlouhavě vypisovat všechno, co by jste měli vědět o panu Chudožilovovi. Pokud vás to zajímá, přečtěte si jeho novou knihu, Bitva o fusekli, která, ač není přímo životopisná, napoví o autorovi hodně. A nebo zkuste číst Reflex, protože pan Chudožilov do něj občas přispívá hrozně milými fejetony.

Knihu Na velrybě, ze které je vybrána naše povídka, as hned tak neseženete, ale je zamčená v mé pohádkové skříni, takže pokud budete mít zájem, mohu vám ji na chvíličku půjčit - ale ne na dlouho, protože Petře by vadilo, že jí z ní před spaním nečtu.

No, ještě bych měl říct jednu věc, která navazuje na moje povídání o pohádkách. Osobně si myslím, že umělé pohádky psát nejde. Ale vysvětlete mi potom, kde je tedy pan Chudožilov bere?